

ÉRTEKEZÉSEK
A NYELV- ÉS SZÉPTUDOMÁNYOK KÖRÉBŐL.

KIADJA A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA.

AZ I. OSZTÁLY RENDELETÉBŐL

SZERKESZTI

GYULAI PÁL

OSZTÁLYTITKÁR.

XI. KÖTET. III. SZÁM. 1883.

KÖZÉPKORI
GÖRÖG VERSES REGÉNYEK.

DR. TÉLFY IVÁN

L. TAGTÓL.

— 2 —
Ára 30 kr. — 2 —

BUDAPEST, 1883.

A M. TUD. AKADÉMIA KÖNYVKIADÓ-HIVATALA.

(Az Akadémia épületében.)

É R T E K E Z É S E K

A NYELV- ÉS SZÉPTUDOMÁNYOK KÖRÉBŐL.

Első kötet. 1867—1869.

I. Solon adótörvényéről. Télfy Ivántól. 1867. 14 l. Ára 10 kr. — II. Adalékok az attikai törvkönyvhöz. Télfy Ivántól. 1868. 16 l. 10 kr. — III. A legújabb magyar Szentírásról. Tárkányi J. Bélától. 1868. 30 l. 20 kr. — IV. A Nibelung-ének keletkezéséről és gyanítható szerzőjéről. Szász Károlytól. 1868. 20 l. 10 kr. — V. Tudománybeli hátramaradásunk okai, ezek tekintetéből Akadémiánk feladása Toldy Ferencztől. 1868. 15 l. 10 kr. — VI. A keleti török nyelvről. Vámbéry Armintól. 1868. 18 l. 10 kr. — VII. Gelije Katona István főleg mint nyelvész. Imre Sándortól. 1869. 98 l. 30 kr. — VIII. A magyar egyházak szertartásos énekei a XVI. és XVII. században. Bartalus Istvántól. Hangjegyekkel. 1869. 184 l. 60 kr. — IX. Adalékok a régibb magyar irodalom történetéhez. (1. Sztárai Mihálynak eddig ismeretlen szindarabjai 1550—59.—2. Egy népirodalmi emlék 1550—75-ből. — 3. Baldi Magyar-Olasz Szótárkája 1583-ból. — 4. Báthory István országbíró mint író. — 5. Szenczi Molnár Albert 1574—1633). Toldy Ferencztől. 1869. 176 l. — X. A magyar bővített mondat. Brassai Sámuelről. 1870. 46 l. 20 kr. — XI. Jelentés a felső-austriai kolostoroknak Magyarországot illető kézirat- és nyomtatványairól. Bartalus Istvántól. 1870. 43 l. 20 kr.

Második kötet. 1869—1872.

I. A Konstantinápolyból legújabbban érkezett négy Corvin-codexről. Mátray Gábor l. tagtól. 1870. 16 l. 10 kr. — II. A tragikai felfogásról. Székfoglaló. Szász Károly r. tagtól. 1870. 32 l. 20 kr. — III. Adalékok a magyar szóalkotás kérdéséhez. Joannovics Gy. l. tagtól. 1870. 43 l. 20 kr. — IV. Adalékok a magyar rokonértelmű szók értelmezéséhez. Finály Henrik l. tagtól. 1870. 47 l. 20 kr. — V. Solomos Dénes költeményei és a hétsziget görög népnyelv. Télfy Iván lev. tagtól. 1870. 23 l. 20 kr. — VI. Q. Horatius satirái (Ethikai tanulmány). Székfoglaló. Zichy Antal l. tagtól. 1871. 33 l. 20 kr. — VII. Újabb adalékok a régibb magyar irodalom történetéhez (I. Magyar Pál XIII. századbeli kanonista. II. Margit kir. hercegnő, mint ethikai író. III. Baldi Bernardin magyar-olasz szó tárkája 1582-ből. Második közlés IV. Egy XVI. századbeli növényteni névtár XVII. és XVIII. századbeli párhuzamokkal. V. Akadémiai eszme Magyarországon Besenyei előtti) Toldy Ferencz r. tagtól. 1871. 124 l. Ára 40 kr. — VIII. A sémi magánhangzókról és megjelölésük módjairól. Gr. Kun Géza lev. tagtól. 1872. 59 l. 20 kr. — IX. Magyar szófejtetések. Szilády Áron l. tagtól. 1872. 16 l. 10 kr. — X. A latin nyelv és dialektusai. Székfoglaló. Szénassy Sándor l. tagtól. 1872. 114 l. 30 kr. — XI. A defterekről. Szilády Áron lev. tagtól. 1872. 23 l. 20 kr. — XII. Emlékbeszéd Árvay Gergely felett. Szvorényi József lev. tagtól. 1872. 13 l. 10 kr.

Harmadik kötet. 1872—1873.

I. Commentator commentatus. Tarlózatok Horatius satiráinak magyarázói után. Brassai Sámuel r. tagtól. 1872. 109 l. 40 kr. — II. Apáczai Cséri János Barczai Ákos fejedelemhez benyújtott terve a magyar hazában felállítandó első tudományos egyetemen ügyében Szabó Károly r. tagtól. 1872. 18 l. 10 kr. — III. Emlékbeszéd Bitnitz Lajos felett. Szabó Imre t. tagtól. 1872. 18 l. 10 kr. — IV. Az első magyar társadalmi regény. Székfoglaló Vádnai Károly l. tagtól. 1873. 64 l. 20 kr. — V. Emlékbeszéd Engel József felett. Finály Henrik l. tagtól. 1873. 16 l. 10 kr. — VI. A finn költészetéről, tekintettel a magyar ósköltészetre. Barna Ferdinánd l. tagtól. 1873. 135 l. 40 kr. — VII. Emlékbeszéd Schleicher Ágost. külső l. tag felett. Riedl Szende l. tagtól. 1873. 16 l. 10 kr. — VIII. A nemzetiségi kérdés az araboknál. Dr. Goldziher Ignácztól. 1873. 64 l. 30 kr. — IX. Emlékbeszéd Grimm Jakab felett. Riedl Szende l. tagtól. 1873. 12 l. 10 kr. — X. Adalékok Krim történetéhez. Gr. Kun Géza l. tagtól. 1873. 52 l. 20 kr. — XI. Vane elfogadható alapja az ik-es igék külön ragozásának. Riedl Szende l. tagtól. 51 l. 20 kr.

Negyedik kötet. 1873—1875.

I. Szám. Paraleipomena kai diorthoumena. A mit nem mondtak s a mit rosszul mondtak a commentatorok Virgilius Aeneise II-ik könyvére, különös tekintettel a magyarra. Brassai Sámuel r. tagtól. 1874. 151 l. 40 kr. — II. Szám. Bálint Gábor jelentése Oroszország- és Ázsiában tett utazásáról és nyelvészeti tanulmányairól.

KÖZÉPKORI
GÖRÖG VERSES REGÉNYEK.

DR. TÉLFY IVÁN

L. TAGTÓL.

BUDAPEST, 1883.

A M. T. AKADÉMIA KÖNYVKIADÓ-HIVATALA.

(Az Akadémia épületében.)

Középkori görög verses regények.

(Felolvastatott a M. T. Akadémia 1882. október 30-án tartott ülésében.)

I.

Kallimach és Chrysorrhoe.

Lambros Spyridon, az athéni egyetem tanára, hosszú kutatások után, négy középkori görög verses regényre akadt a leydeni és oxfordi egyetemek könyvtáraiban, melyek ketteje eddig ismeretlen volt. Mind a négyet kiadta e cím alatt: *Collections de Romans grecs en langue vulgaire et en vers, publiés pour la première fois d'après les manuscrits de Leyde et d'Oxford. Paris 1880.*

Az első regény, mely most legelőször lát napvilágot, ezt a fölíratot viseli: *Kallimach és Chrysorrhoe szerelméről szóló elbeszélés.* (Τὸ κατὰ Καλλίμαχον καὶ Χρυσορρόην ἐρωτικὸν διήγημα.)

A codex, mely e regényt tartalmazza, a XVI-dik századból származik s valószínűleg Kyprus szigetéről; de csak másolata egy régibb elveszett codexnek.

A regény tárgya, a görög nép regéiből s meséiből van merítve, melyet az ismeretlen szerző ugynevezett politikai, azaz népies versekbe foglalt, és pedig elég csinos irányban, mely a nép- és irodalmi nyelv vegyüléke.

A mi a verses regény korát illeti, az valószínűleg Komnenos Mánuel császár uralkodása alatt (1143—1180.) iratott, midőn a szerelmi regények írása még divatban volt.

Meursius volt az első, a ki e regényt említette, és szótárában 33 szót is közlött belőle. (*Joannis Meursii glossarium graeco-barbarum. Editio altera emendata. Lugduni Bata-vorum, 1614.*)

Meursius munkája alapján idézte e regényt Du Cange is (*Glossarium ad scriptores mediae et infimae graecitatis*. Lugduni, 1688.)

Huet (*Traité de l'origine des romans*. Paris, 1693. Hetedik kiadás.) csak Meursius munkájából, Fabricius (*Bibliotheca graeca*) csak Du Cange idézetei nyomán és Henrichsen (*Ueber die sogenannten politischen Verse bei den Griechen*. Leipzig, 1839.) ismét csak Meursiusból ismerte a szóban forgó regényt.

Gidel (*Études sur la littérature grecque moderne*. Paris, 1866.) azt állította, hogy Lambecius katalogusa szerint e regény kézírata a bécsi császári könyvtárban van. De Wagner (*Medieval greek texts*. London, 1870.) meggyőződött róla, hogy Lambecius katalogusában szó sincs e regényről. Sőt Lambros Spyridon, a ki az 1875-ki telet s az 1876-ki tavaszt a bécsi császári könyvtár tanulmányozására fordította, ott e regénynek semmiféle kéziratát sem találta; de ráakadt ott a leydeni kéziratok régi jegyzékére, a melyben regényünk kézírata is említettik.

Ugyan e forrásra támaszkodott valószínűleg Rohde is, midőn *Der griechische Roman und seine Vorläufer* (Lipsee, 1876.) című munkájában azt gyanította, hogy regényünk kézírata a leydeni könyvtárban van meg.

Lambros Spyridon tehát Leydenbe utazott s lemásolta 1878-ban a szóban forgó regényt, mely 2607 versből áll.

De lássuk most magát a regényt.

A bevezetésben azt mondja a regény szerzője, hogy a földi dolgok állhatatlansága miatt senki sem él bú nélkül, mely az örömmel váltakozik. Így a szerelemnek is vannak édeskeserű fájdalmai.

Azután áttér magára a tárgyra.

Egy dűsgazdag királynak volt három fia, kik egyaránt jelesek s vitézek valának s kiket egyaránt szeretett. Azért nagy zavarban volt, hogy melyiköket rendelje utódjának. Végre abban állapodik meg, hogy annak hagyja az országot, a ki rendkívüli vállalat vagy fegyvertény által testvéreit felülmulja.

A fiúk elfogadják atyjok határozatát s kincsekkel és hadsereggel bővelkedve útra indulnak.

Hosszu idő után egy őserdőhöz s egekig meredő hegy-séghez értek. A két idősebb fivér, Nikokles és Xanthippos, elcsügged s visszatérni készül; de a legifjabb, Kallimach, bátorítja őket s tanácsára a hegy alján hagyván seregöket, fölfegyverkezve egyedül indulnak föl paripáikkal.

Három havi fáradoalmas utazás után följutottak a hegy csúcsára »és ott gyönyörű, bájos helyet találtak, egy másik az örömmek rétfjét, csodálatos és úgy szólva kristályszerű folyót a rét közepén; alul rózsákat s liliomokat vegyesen elhintve s mindenfajú növények virágait, melyek a lelket elragadják.« (149—153. v.)

*Καὶ τόπον εὖρον εὖροστον καὶ πεχαριτωμένον,
 λιβάδιν ἄλλης χάριτος, παράξενον ὁκίει
 Καὶ χρυσταλλώδην ποταμὸν πρὸς τὸ λιβάδιν μέσσοι,
 Ῥόδα καὶ κρίνα σύμμιχτα κίττωθεν ἐστρωμέναι,
 Ἄνθη φαιῶν παντοδαπῶν, ὅσα ψυχὴν ἄρπάζει.*

Rövid pihenés után Kallimach buzdítja fivéreit, hogy folytassák tovább az útjokat. Ők tehát meredek s elhagyott helyeken át indultak, míglen a Sárkányvárhoz (*Ιερωντρόσσα-τρον*) értek.

Ennek magas fala kívülről egészen aranyból volt; és szépségének fénye túlhaladta az összes napsugarakat.

*Τὸ στίλβον τὸ τοῦ κίτλου;
 Ἰνίκα πάσαι ἐκ παντὸς ἡλιακαὶ ἀκτῖναι.* (179—180. v.)

A védtornyok vert művén pedig arany, drágakövek s gyöngyök fénylettek. A nagy, zárt kapukon élő, iszonyatos kígyók őrködének, s a ki látta, ijedtében majdnem meghalt.

Ἄ τις ἰδὼν ἀπέθανεν ἀπὸ τοῦ φόβου μύρον. (193. v.)

A két idősebb fivér elborzad; de Kallimach be akar hatni a várba s minden veszélylyel szembe szállni.

Az idősebb fivér ekkor így szól hozzá: »Minthogy a végzet könyvét s a sors kerekét még senki sem kerülte ki, habár sokat fáradozik; ime téged is lány-vet a sors kerékműve, s magokhoz a halál kapuihoz taszít le.« (250—253. v.)

Ἰππεὶ τὸ μοιρογραφίημα καὶ τὸν τροχὸν τῆς τύχης
 Ὀυδεὶς ἀπέφυγεν ποιε, κἄν καὶ πολλὰ μοχθήσῃ.
 Ἰδοὺ καὶ σὲ τὸ τροχῶμα τῆς τύχης περιφέρει
 Καὶ καταβάξει πρὸς αὐτὰς τὰς τοῦ θανάτου πύλας.

A két fivér tehát elbucsúzik tőle; de előbb gyűrűjét adta neki a legidősebb, hogy azt, ha veszély fenyegeti, szájába vegye, mert akkor képes lesz repülni és könnyen megmenekülni.

Kallimach fölmászván a vár falára, leugrik a vár kertjébe, hol egy fényüzéssel készült fürdő-teremre akadt. Senki-vel sem találkozáván, tovább halad. A vár belsejében ízletes ételekkel megrakott asztalokat s kápráztató butorokat lát. Végre egy szép szobába ért, hol borzasztó látvány tárult eléje.

»Haján függött egy bájos lány, és Kallimach, ez a merész, hatalmas, erős szív, alig tekintvén mereven rá, a szerelmek szépségére, azonnal mint a kő megállt a helyén. Nézte, nézte s azt mondá magában, hogy ez is a festmények egyike. Oly annyira képes a szépség a lelket fölemelni, a nyelvet és hangot elragadni, a sziveket föleleveníteni.« (455—463. v.)

Ἰκ τῶν τροχῶν ἐκρέματο κόρη μὲ τῶν χαρίτων
 Ἦν μόνον ἀτενῶς ἰδὼν ὁ τρίτος παῖς ἐκείνος,
 Ὁ τρίτος παῖς Καλλίμαχος, τὸ κάλλος τῶν ἐρώτων,
 Ἦ τὸλμηρὰ καὶ δυνατὴ καὶ σθεναρὰ¹⁾ καρδίη,
 Καὶ παρυσθὺς ἐπέμεινεν ὡς λίθος εἰς τὸν τόπον²⁾.
 Ὑβλεπεν μόνον ἀτενὲς, ἴσταιτο μόνον βλέπων,
 εἶναι καὶ ταύτην ἔλεγεν ἐκ τῶν ζωγραφημάτων
 Οὕτως τὸ κάλλος δύναται ψυχὰς ἐξανασπάσαι,
 Ἀρπάσαι γλώσσας καὶ φωνάς, καρδίαν ἐκνεκρῶσαι.

A lány megszólal, tudtára adja Kallimachnak, hogy ez a sárkány vára s gyászos történetét akarja neki elbeszélni; de rögtön villámok és mennydörgések jelentik a sárkány közeledtét.

¹⁾ A kiadásban áll *σθεναρὰ*, de ez annyi mint *sóhajtozó, nyugó*; ezt pedig nem lehet a merész szívről mondani. Azért azt nyomdahibának tartván, *σθεναρὰ*-ra változtattam.

²⁾ ἐν τῷ τόπῳ.

Kallimach a lány tanácsát követvén, egy ezüst hordó alá rejti magát.

A belépő sárkány megkinozván a lányt, egy falat kenyeret s kevés vizet ad neki. Azután asztalhoz ül; eszik, iszik és elalszik.

Most a lány buzdítja Kallimachot, hogy vágja le a sárkány fejét. Ez megtörténvén, Kallimach megszabadítja kényes helyzetéből a lányt, a ki azután elbeszéli saját történetét.

Ő egy királyi család sarjadéka s neve Chrysorrhoe. A sárkány belészeretett és szülői csupa félelemből oda ígérték neki; de a lány ellenállt. Erre a sárkány fölfalván a királyt, nejét s összes alattvalóit, elragadta a lányt s várába zárta; hol azonban a lány minden kínzás daczára állhatatosan ellenszegült a sárkány szerelmének.

Kallimach és Chrysorrhoe egymásba szerettek, s darab ideig boldogan éltek. De boldogságuk nem tartott sokáig.

Egy ifjú király elmenvén a vár mellett, meglátja Chrysorrhoe-t s halálosan belészeret. Azonban be nem mehetvén a várba, háboru által akarja a szép hölgyet meghódítani. Ő tehát visszatérvén országába, harczra készíti elő katonáit. De a hadi készülétek sokáig tartanak s ő ezalatt szerelmi epedésében aggasztólag megbetegszik.

Ekkor megjelen a királyi palota előtt egy vén asszony s bebocsátást kér a kapustól, azt mondván, hogy ő meggyógyítja a királyt. A kapus látván a vén asszony csúf arczát, aggkorát s rongyos ruháját, nem akarja bebocsátani; mire a vén asszony azt mondja: »Az idő, fiam, a vénség vagy a ruha, nem szolgálnak akadályul, hogy gyógyítsak.« (1089—1090. v.)

*Ὁ Χρῶρος γὰρ, παιδίτ' ἐν μου, τὸ γῆρας ἢ τὰ φοῦχα
Ἰαπόδισμαν οὐ δίδουσιν πρὸς τὸ νὰ θεραπεύωι.*

A kapus bejelenti a királynál a vénasszonyt, a ki magát a királytól hallván az ő szerelmi kínjait, egy arany almát csinál, melyen ez a bűvész-fölrirat volt: »Ha egy ember ezt az almát a keblére teszi, hadd feküdjék azonnal halottan, hadd legyen mindjárt lélekzet nélkül. De ha valaki ismét a halott-

nak orrához teszi az arany almát, hadd éljen s az élőkkel járjon, sétáljon s barangolja be a világot.« (1210—1214. v.)

*"Ἄν ἄνθρωπος εἰς κόρπον τοῦ τὸ μῆλον τοῦτο βάλῃ,
Νεκρὸς ἂς κεῖται παρευθὺς, ἄνθρωπος ἐνθὺς ἂς ᾔῃ
"Ἄν δέ τις εἰς τὴν μύτιν τοῦ τοῦ νεκρωμένου πάλιν
Θήσῃ τὸ μῆλον τὸ χρυσοῦν, ζήτω καὶ μὲ τοὺς ζῶντας
Ἰχμεύειν καὶ περιπατεῖν καὶ κόσμον περιτρέχειν.*

A király, száz ember s a vénasszony kíséretével útra kel a Sárkányvárhoz.

A banya azt tanácsolja nekik, hogy rejtsek el magokat és csak az ő füttyülésére közeledjenek a várhoz.

Ezalatt Chrysorrhö s Kallimach, semmi rosszat sem gyanítva, édesen éltek napjaikat, szerelmökben boldogak. Rögön fölzavarja őket egy sárkány éles hangja. Kallimach kardot ránt s kirohan a várból. Ott látja, hogy az erdőből kijött iszonyú sárkány egy vénasszonyt készül fölfalni. Kallimach rátör s levágja a sárkány fejét. A megmentett banya, hálaféjében, arany almát ajándékoz Kallimachnak. Ez csodálja az alma szépségét, keblére rejtí és — meghal.

A banya füttyül s a rejtekhelyből oda siető király és száz társa berohan a várba s elragadja Chrysorrhöt.

E közben Kallimach fivérei azt álmodták, hogy ő nagy veszélyben forog. Fölébredvén tehát azonnal a Sárkányvárhoz siettek. Ott megtalálták fivérök holt testét. Siránkozva keresik sebeit, de sebek helyett az arany almát találják a keblén. Más ébresztőszer hiányában, ezt szagoltatják vele ; s ime Kallimach ismét fölélé.

Első gondolatja volt Chrysorrhö. Fivérei nem adhatnak neki fölvilágosítást. Ő tehát elbucúzik tőlök s elindul, hogy fölkeresse Chrysorrhöt.

Sok barangolás után találkozik egy földmivessel. Gyászt viselt s haja le volt nyírva.

*"Ἄνθρωπον εἶδε κάμνοντα τὴν γῆν μὲ τὸ ζευγάρι,
Μελανηρόρον ἄνθρωπον, τὰς τρίχας κεκαμμένον.*

(1486—1487. v.)

Ezt meglátván Kallimach, vigasztalódni kezdett ; »mert ha az ember sanyargattatik s más emberrel mulat, a kinek

szintén sanyarai, fájdalmai s gyötrelmei vannak, és közli az-
zal szenvedéseit, némileg vigasztalódik s fölvidulást talál.«
(1494--1497. v.)

*Ἀνθρώπος γὰρ ἂν θλέβεται καὶ κάτση μετ' ἀνθρώπου,
Ἀνθρώπου πόρους ἔχοντος, ὀδύνας τε καὶ θλίψεις,
Καὶ συναρκαίνωσεται τοὺς πόρους μετ' ἐκείνου,
Παρηγορεῖται μερικῶς, ἀναστασὸν εὐρίσκει.*

Kallimach kérdezi: »miért gyászol.« A földmives azt
válaszolja, hogy királyuk elragadta a sárkány lányát s ez
most mint királyné azt parancsolta, hogy az egész ország gyá-
szoljon, s hogy maga a királyné is gyász ruhát visel.

Kallimach ezt hallván, mindjárt gyanította, hogy ez a
királyné nem más, mint Chrysorrhoe. Elsiet tehát a király pa-
lotájához. Ott hallja egy asszonytól, hogy a királyné egész
nap siránkozik s mindig csak a *Kallimach* nevet említi. Ez
talán, úgymond az asszony, a sárkány neve.

Kallimach a palota kertjébe megy s megszólítja a vén
kertészt, hogy fogadja föl segédül. Ez szívesen fölfogadja s
vízfordással bizta meg.

Az egyedül maradt Kallimach kéri a sorsot, hogy szün-
jék meg valahára őt sanyargatni. Azután fohászkodik: »Szép
fényű hold, látod mily zsarnokságot szenvedek. Küldj, kérlek,
habár későn is, egy kis sugárt, mely a palotába hasson, hogy
senki se lássa. S mondja meg Chrysorrhoe'nek ezt az üdvözle-
tet: »A kit szeretsz, előkerült, a kit ismersz, föltámadott; s ma
mint napszámos kertészkedik a kertben s óránként vízzel tölti
meg számodra a víztartót, hogy lelked lángját oltsa el, leány!«
(1682—1689. v.)

*Σελήνη μου καλόφωτε βλέπεις τί τυραννοῦμαι
Καὶ γὰρ βραδὺ, παρκαλῶ, πέμψον μικρὰν ἀκτίνα
Ὡς τὸ παλάτιν ἄς ἐββῇ, κινεῖς μηδ' ἐν τῇ ἰδῇ,
Τὴν Χρυσορρόην ἄς εἰπῇ τὸ συγχαίρειν τοῦτο·
Τὸν ἀγαπᾷς εὐρέθικειν, ἀνέστη τὸν ἐξεύρεῖς
Καὶ σήμερον ὥς μισθαργὸς κηπεύει πρὸς τὸν κῆπον
Νερόν καὶ τὴν βισκίαν σου γεμίζει τὴν καθ' ὥραν,
Ὡλόγα γὰρ σβύσῃ τῆς ψυχῆς, κόρη, τῆς ἰδικῆς σου.*

Kallimach híven őrizte meg azt a gyűrűt, melyet Chry-
sorrhoe'tól első találkozásuk alkalmával kapott. Ezt most egy

narancsfára kötötte, melynek közelében nagyon sokszor szokott Chrysorrhoe ülni s keseregni.

Chrysorrhoe meglátván s megismervén a gyűrűt, ezer kérdést intéz önmagához: Kallimach tehát él? Vagy talán lehuzta valaki a halottnak újjáról szerelmünk emlékét? Miként juthatott ide a gyűrű?

Más nap kikérdezvén a kertészt s megtudván, hogy segédje van, előhívatta ezt.

A viszontlátási jelenet valóban megindító.

Parancsára kéjlakot építenek a kertben, hol ezentúl tartózkodni akar, nehogy a palotában megfuladjon.

Itt találkozik mindig s élvezé a boldogság óráit Kallimachchal.

Az udvari személyzet bámulva látta, hogy a királyné napról-napra vidámabb s nagy örömében tudósította e váratlan változásról a királyt, a ki háborút viselt valahol.

De találkoztak olyanok is az udvari személyzet körében, kik gyanúsán nézték a királyné vidámságát s kémkedni kezdtek. Így került napfényre a királyné s a kertészsegéd viszonya.

Az erről tudósított király parancsot küld a táborból, hogy ragadják meg a kertészsegédet és zárják el; de a királynét ne bántsák.

A visszatért király haraggal telve, maga elé hivatja Chrysorrhoe-t és a vasra vert kertészsegédet.

Ekkor Chrysorrhoe így szólt:

»Ha valaki saját kezével szőlőkertet ültet s megkapálja, lelevelezi, az egészet köröskörül bekeríti, szépen megmetszi, őrzi s egész nap ott áll a parittyával, hogy riaszsza el a madarakat, nehogy megrontsák, s éjjel ismét körül jár, őrködik, szenved s kínlódik; de a szüret idejekor más valaki jön s erőszakkal foglalja el, hogy ő szüreteljen s egye meg, s hogy azt az őrködőt, ültetőt, fáradozót megölje; — vajjon igazságosnak ítéled ezt, vagy pedig úgy tartod, hogy az őrködő élvezze munkája gyümölcsét s egye meg a jövedelmét?»
(2457—2468 v.)

*Ἄν ἐξ οἰκείων τῶν χειρῶν φυτεύσῃ καὶ ἀμείλῃ
Καὶ σκάψῃ καὶ κλαδεύσῃ τὸ, φράξῃ τὸν γύρῳ ὄλον,*

*Βλαστολογήσῃ τὸ καλὸν καὶ δημιουργεύσῃ τοῦτο
 Καὶ τὴν ἡμέραν στήνεται μὲ τὴν σφαιρόδωρον λάσσαν,
 Νὰ φοβερύσῃ τὰ πτηνὰ νὰ μὴ τὸ κατελοῦσιν,
 Τὴν νύκτιν πάλιν περπατῇ τὸν γυῖον καὶ φυλάσσῃ,
 Κακοπαθῇ καὶ δέχνηται καὶ τὸν καιρὸν τοῦ τρύγονος
 Ἰλθῇ καὶ δυναστεύσῃ το ἄλλος νὰ το ἐπάγῃ,
 Νὰ το τρυγῇσῃ, νὰ το φῇ, κακείνον τὸν δραγύτην,
 Τὸν φυτευτήν, τὸν κοπιαστὴν θέλει νὰ τὸν σκοτώσῃ,
 Κρίνεις ἔτιοῦτο δίκαιον, ἢ τὸν δῆγάτην κρίνεις
 Νὰ γέγῃ τὸ κοπύειν του, νὰ γῇ τὴν ἐξοδὸν του;*

A király ezt válaszolta: »Igazságos, hogy az örökdő élvezze munkája gyümölcsét; a gonosz és ragadozó bitornak pedig le kell vágni a fejét, mások elrettentő példájára, kik szintén rabolni akarnának.«

A nép örömrivalgása helyeselte a király szavait.

Ekkor Chrysorrhoë így szólt: »Minő igazságtalanságot követett tehát el ez a kertészsegéd? Ő az a király, kit a vén boszorkány bűvésze megölt. Ő az, ki szenvedéseimtől megszabadított, ki a sárkányt legyőzte. Ő az én férjem, az én uram.«

A király bámul s elmondatja magának Kallimach történetét.

Erre elővezetteti a vén boszorkányt, szemére hányja gonoszságát s égő kemenczébe dobátja.

Kallimachot föloldják bilincseiből; a király visszaadja neki Chrysorrhoët s gazdagon megajándékozván, hazakisérteti a boldog párt.

Ha ezt a verses regényt a Hahn által kiadott görög és albániai tündérregékkel (*Griechische und albanesische Märchen*) összevetjük, azt találjuk, hogy ezek sokban hasonlítanak hozzá; mert e tündérregék majdnem mindegyikében egy hős fordul elő, a ki vagy óriások, vagy szörnyek ellen küzd, azután valamely cselnek, vagy erőszaknak esik áldozatul, de végre valamely varázs által visszanyeri az életét s legyőzi ellenségeit.

II.

Digenis Akritas.

A második verses regény, melyet Lambros Spyridon közöl, bizonyos Digenis Akritas Vazul hőstetteit és szerelmét beszéli el, a ki régóta a görög népdalokban nagy szerepet játszott.

E verses regény codexét, mely a X-ik századból való, csak a legújabb időben fedezték föl Trapezuntban s azt egy görög és egy francia tudós, Sathas és Legrand, egyesült erővel adták ki e cím alatt: *Basile Digénis Akritas, épopée byzantine du X-e siècle, publiée par Sathas et Legrand*. (Paris, 1876.)

De e codexnek nincsen sem eleje, sem vége.

Nem sokkal később Müller József, a turini egyetem tanára, Grotta-Ferrata görög zárdájában Frascati mellett, Róma környékén, egy más, XIV-ik századbéli, kéziratot fedezett föl, mely tökéletesebb, mint a trapezunti s az eposz elejét s végét is tartalmazza. De még ki nem adatott.

Ezenkívül van még egy harmadik, a XVI-ik századból származó, codex is Andros szigetéről, mely az athéni Miliarákis úr birtokában van, és szintén teljesebb, mint a trapezunti. Sőt ebben a regény szerzője is nyíltan kimondja, hogy az ő neve Eustathius.

E codex költeménye megjelent Athénben 1881-ben ilyen cím alatt: *Βασίλειος Διγενὴς Ἀκρίτας, ἐποποιία Βυζαντινὴ τῆς 10-ῆς ἐκατονταετηρίδος, κατὰ τὸ ἐν Ἀνδρῶν ἀνευρεθὲν χειρόγραφον*.

Az Akritas hőstetteire vonatkozó negyedik codex Oxfordban van a Lincoln-College könyvtárában. A kodex 8-ik könyvének végverseiben azt mondja a Chios szigetéről való szerzetes, Petritzis Ignác, hogy ő írta e költeményt a bámulatraméltó Digenisről, ezen újkori Achillesről, s hogy munkáját 1670. évi november 25-én végezte be. Valószínű azonban, hogy Petritzis ismerte már az Akritasról szóló régebbi regényt s hogy ő ezt csak rimes versekbe szedte; mert az ő költemé-

nye is, mely 3094 versből áll, épen úgy, mint az előbb említett régibb kodexek regénye, kivéve a trapezuntit, nyolcz könyvre van fölosztva.

Ezt a codexet, mely szintén teljesebb mint a trapezunti, adta ki először Lambros Spyridon.

Tartalma a következő :

I. Könyv. Androniknak, a peloponnésusi Románia királyának, öt fia volt, de egyetlen lánya sincs. Azért ő és neje Anna buzgón imádkoztak, hogy az ég áldja meg egy lánnyal is. Az Isten meghallgatta imáikat. Anna nagyon szép leányt, egy második Helenát szült, kinek a keresztségben Irén nevet adtak.

De a csillagászok azt jövendölték, hogy Irént, ha nem vigyáznak rá, egy török rabolandja el, azért a király külön palotát építtetett, melyben a leányt nyolcz éves korában elzárta, hol tanítónők, szolgálók és örök környezték.

II. Könyv. Andronik háborúba indulván, Irén kéri az anyját, engedné meg neki, hogy kíséretével a palotán kívül sétálhasson. Az anya megengedte neki.

Épen ez időtájban Syria emirje 3000 törökkel és arabbal pusztítá Románia határait, s a hegyeken ráakad az ott sétáló Irénre, elragadja és sátrába viszi. Emberei pedig hatalmukba ejtik Irén kíséretét.

A királyné hallván a megdöbbentő hírt, fiait küldi az emir ellen.

Midőn utolérték, az emir neki rohan Konstantinnak, a legidősebb fiúnak; de ez olyat vágott buzogányával a fejére, hogy az a földre rogyott. Emberei fölsegítik a lovára s ő futásnak indul; de Konstantin üzőbe veszi, úgy, hogy végre a sarokba szorított emir kegyelmet kér s megígéri, hogy visszaadandja Irént. Arra a kérdésre, hogy hol van Irén, azt válaszolja az emir Konstantinnak s fivéreinek, meg akurván őket csalni, hogy keressék a táborában. Ők tehát a táborba sietnek, melynek minden zugát föl kutatták a nélkül, hogy Irénre akadtak volna. Dühökben visszafordulnak, hogy fogják meg az emirt. Útközben találkoznak egy törökkel, a ki azt tanácsolja nekik, hogy forduljanak az erdőbe, hol Irén kíséretét meg-

ölték. Ők tehát oda sietnek, de Irént nem találták a hol-
tak között.

Mindez, a mit Petritzis codexe 355 versben ad elő,
hiányzik a trapezunti codexben.

A fivérek szomorúan és haragosan fölkeresik most az
emirt, kit halállal fenyegetnek, ha Irént ki nem adandja.
A megrémült emir megvallja nekik, hogy ő halálosan szerel-
mes Irénbe s hogy ha nőül adják neki, ő kész megtagadni
az izlam hitet, fölvenni a keresztséget s Romániában letelepedni.

Ekkor kihozza sátrából Irént, kit fivérei ezerszer meg-
ölelnek. Az emirrel békét kötnek s miudnyáján Romániába
indulnak. És az emberek mondák:

»Oh csodák csodája, miként szelidítette meg a szerelem
a vad hadat! Miként szünteté meg a szerelem a gyilkosságo-
kat, és szabadságot hozott embereknek, sőt még állatoknak
is! Miként eszközlé a szerelem, hogy az emir keresztyén le-
gyen s Krisztus hitében maradjon meg.« (489—494. v.)

*Ὁ ἄνθρωποι ἐλέγουν ὃ θαῦμα τὸν θαυμάτων,
Πῶς ἡ ἀγάπ' ἐμέγιστον τὸ ἄγριο φουσσάτον
Πῶς ἡ ἀγάπη παύσει φόβους, καὶ ἔνθεός
Ἰς τοὺς ἀνθρώπους ἤφεσεν ἀκρίαν ὡς θηρίαν.
Πῶς ἡ ἀγάπη ἔκαμιν τὸν Ἀμιράν πρὸ γένει,
Χριστιανὸς ὡς εἰς τοῦ Χριστοῦ τὴν πίστιν ὡς ἀπομείνει.*

Románia királyi palotájában a püspök megkeresztelte
az emirt, s azután összeadta Irénnel.

Negyven napig tartottak a vigálynak; számos ifjak tán-
czoltak tiszteletreméltó lányokkal. (547—548. v.)

*Καὶ ἐχατοῦσαν ἡ χαρὰς ὥς σαράντα μέραι,
Νέοι πολλοὶ ἐχόρευαν μετ' αὐταῖς θυγατέρες.*

Irén azután egy fiút szült, ki Digenis¹⁾ Akritas²⁾ Va-
zulnak neveztetett, s kinek erejétől sokan féltek.

¹⁾ *Διγενής*: annyi mint kétnemzetiségű, mert a fiúnak anyja görög
és keresztyén, atyja pedig török és mohamedhitű volt.

²⁾ *Ακρίτας*-nak nevezték a görög középkorban a birodalom határ-
őrét; taian *ἄκρος*-tól, mi *erőset*, *kitűnőt* jelent. Már a régi lakedaemonok
Ἀκρίτας-, vagy *Ἀκρεΐτας*-nak nevezték Apollót (Pausanias III, 12, 8.),
mint a legmagasabb hegyek urát.

III. Könyv. Az emir anyja levelet ír neki, melyben hittagadása miatt dorgálja s átkával fenyegeti, ha nem térend haza.

Az emir megmutatja e levelet Irénnek; elpanaszolja előtte, hogy el nem viselhetné az anyja átkát s kéri, hogy titokban kövesse őt Syriába.

Irén rááll. De az elutazásra kitűzött éjjelen a fivérek egy álmokép által fölriasztván, meglepik a szökni készülők. Keserű szemrehányásokkal tetézik az emirt s hitszegésről vádolják.

A megindult emir, hogy szándoka tisztaságáról őket meggyőzze, nem akarja többé, hogy neje és fiacskája vele utazzanak s esküvel igéri, hogy miután anyját még egyszer meglátandja s tőle búcsút veend, azonnal visszatérend.

Erre általános kibékülés következik s Irén és fivérei elkísérik a határig az emirt.

Itt elbucsuván, így szólt az emir: »Tudd meg, hogy elmém mindig nálad leend, mivel téged mindenben igazságosnak s nyíltszívűnek talált.« A lány, midőn e szavakat hallá, fölsóhajt, két szeméből könnyeket hullat s mondja: »Tudd meg, nagyon szeretett, hős férjem, hogy mindig foglak gondolatomban birni; mert te vagy az életem, vigaszom, legédesebb világosságom és vágyam.« (941—948. v.)

Ὁ ροῦς μου πάντα μετὰ σὲν νὰ ἦνε θέλει ξεῦρε
Γιατὶ εἰς τὰ πάντα δίκαια καὶ ἀληθὴ σε εὔρε. «
Ἦ κόρη ὅταν ἤκουσεν τὰ λόγια ἀνυστενάζει
Καὶ ἀφ' τὰ μάτια της τὰ δύο δακρύα κατηβάζει
Λέγει του »ξεῦρε, ἄνερ μου πολλὰ χαριτωμένε,
Πῶς πάντα εἰς τὸν λογισμὸν θε' ὃ ἔχω, ἀνδρειωμένε,
Γιατὶ ἐσὺ ὅσαι ἡ ζωὴ καὶ ἡ παρηγοριά μου,
Τὸ φῶς μου τὸ γλυκύτατον καὶ ἡ ἀποθνήσκουσα μου.»

A Syriába érkező emirt örömteljesen fogadta az anyja, de fájó szívvel rosszalta azt, hogy keresztény lőn.

Az emir így válaszolt: »Tudod, hogy én annyi várat és országot jártam be, a mennyi csillag van az égen; számos tudós munkáit olvastam s nyelveket tanultam és sok vallásról elmélkedtem, de ezek mind tévesek s elátkozottak. Egy hit van, melyben a mindenség alkotója dicsőítettetik; a kereszt-

nyek hite, mely királyi galambnak neveztetik. Erről Salamon király az »Énekek Éneké«-ben ezt mondja: »Hatvan királyné van és számtalan leányzó, azonkívül pedig nyolczvan ágyas. De egy a királyné, egy a tökéletes s a ki abban találkozik, az kapja meg a mennyek országát, nem a földét, mert ez romlandó, ama mennyei pedig örökké tart.« (1057—1062. v.)

Ἰξήκοντα βασίλισσαι εἶνε καὶ νεανίδες
 Ἀμέτροται· ἀκόμη δὲ ὀγδῶντα παλλακίδες·
 Μία εἶν' ἡ βασίλισσα, μία εἶν' ἡ τελεία
 τοῦ ὅποιος· ἡ αὐτὴν ὀρίσκειται πιαίνει τὴν βασιλείαν
 τοῦ οὐρανοῦ, ὅχι τῆς γῆς, γιὰτ' εἶνε φθειρομένη,
 Μὰ κείνη ἡ οὐράνιος εἰς τὸν αἰῶνα μένει.

Az anya áhitattal hallgatván fia szavaira, késznek nyilatkozik a magasztos keresztyén hitre térni s fiánál Romániában állandólag letelepülni. Rokonai s hívei kíséretében tehát útra kelnek.

Romániában megkeresztelik az emir anyját s rokonait s azután mindnyájan boldogságuk érzetében családi vigalmat rendeztek.

IV. Könyv. Digenis Akritas Vazul tizenkét éves korában már oly erős s vitéz vala, hogy senki sem mert ezzel az új Achillessele megbirkózni. Egy napon kérte szülőit, hogy engedjék meg neki is vadászatra menni, mert ő is szeretne a hegyeken oroszlánokat, párdluczokat, sárkányokat megölni. Az atyja nagy nehezen rááll s magával és sógorával, Konstantinnal, vadászatra viszi az ifjút. Ez egy medvével viaskodik s megöli, azután több vadállatot terít le.

Ezóta nagy hírben állt Digenis, s a ki csak nevét is hallá, kitért előle.

Egykor rablógyilkosok nyomorgaták a vidéket. Digenis fölkereste tanyájokat s rendre megölte őket.

V. Könyv. A harczokban legyőzhetlen Digenist legyőzte a szerelem. »Mert a Szerelem eszközlé, hogy sok hős sebesült meg s követte őt; mivel a Szerelem a nemi gyönyörök istene. Így mondja ezt Theokrit, az idyllek harmadikában: Ismerem, mondja, a Szerelmet; kegyetlen isten ő, mert a nöstény oroszlán csecsét szopja, a ki engem is megemészt, a csontokig

hat s vágyomat mindinkább fölkelte és folygyujtja.» (1559—1566. vers.)

*Γιατὶ ὁ Ἴχθως ἤκαμεν πολλοὺς καὶ πληρωθοῦσιν
Ἄνδρείους καὶ ὀπίσω του γὰρ του ἀκολουθοῦσιν
Γιατὶ Θεὸς ὁ Ἴχθως εἶν' τῶν ἀφροδισίων
Ἦνεν τὸ λέει Θεόκριτος· εἰς τρίτο τῶν εἰδυλλίων
Ἔχων, φησὶ, τὸν Ἴχθωτα βαρὺς Θεὸς τυγχάνει,
Τὸν τῆς λεάνης γὰρ μαζὸν αὐτὸς καταθλάσκει,
Ὅς κατασμύχει καὶ ἐμὲ, ἄχρη ὄστων ἰάπτει,
Τὸν πόθον περισσότερον ἐγείρει καὶ ἀνάπτει.» ¹⁾*

Románia átellenében lakott egy hadvezér, kinek Eudokia nevű nagyon szép leánya volt. Ez, midőn Digenis ama vidéken vadászott és danolt, kinézett az ablakon, meglátta és beleszeretett. De Digenis is szerelemre gyúlt iránta s a vár körül bolyonga. Itt meglátván őt a vár ura s megtudván Digenistől, hogy ő szerelmes a várúrának leányába, kit nőül akarna venni, tagadólag válaszol neki, fenyeget s becsapja előtte a vár kapuját.

Eudokia figyelmezteti volt dajkája által Digenist, hogy óvakodjék, mert atyja fegyveresen készül őt megtámadni. Digenis visszaüzeni a leánynak, hogy ő Digenis és senkitől sem fél. Erre Eudokia gyűrűjét nyújtja neki az ablakon át, jegyesének vallja magát s kész őt követni.

Digenis hajnal előtt kiemeli az ablakból Eudokiát, lovára ülteti s a mint a palotán kívül vala, kiáltott: »Óh hadvezér! Lányod már nem a tiéd; ő az én feleségem, áldj meg s adj hálát az istennek, hogy ilyen vitéz vőd van.«

A mint az örök ezt hallották, megszólaltak a kürtjeik s a vár népe összeesődült; maga a vár ura is talpon volt s embereit üldözésre buzdítja.

¹⁾ Theokrit III, 15—27 versei, melyeket codexünk írója átvett, az eredetiben hexameterek s így hangzanak:

*Νῦν ἔχων τὸν Ἴχθωτα βαρὺς Θεὸς ἢ ἦα λεάνης
Μαζὸν ἐθλάσσει, δορυμὴν τέ νιν ἔτραψε μάτιν,
Ὅς με κατασμύχων καὶ ἐς ὄστων ἄχρη ἰάπτει.*

A codex írója tehát a 17-ik vers második felét *δορυμὴν τέ νιν ἔτραψε μάτιν* kihagyta.

A mint ezek utolérték, Digenis némelyeket megöl, másokat megsebesít s az egész táborn szétveri. De midőn Eudokia atyja is neki ront, Digenis egész udvariassággal kéri tőle a lányt s igéri neki, hogy vitéz veje leend.

Az atya rááll, de oly föltétel mellett, hogy Digenis jöj-jön vissza a leánynyal s anyjától is kérje meg s azután gazdag hozományával együtt vigye haza.

Digenis ellenszegült s azt mondá, hogy előbb saját szü-lői házában tartandja meg Eudokiával az esküvőt s azután látogatandja meg a leány atyját és anyját.

A hadvezér belenyugodott s visszatért. Digenis pedig arájával Romániába sietett. Ott az emir és neje nagy örömmel fogadták Digenist és Eudokiát; fényes készülöket tettek az esküvőre s futárokat küldtek a hadvezérhez, hogy jelenjen meg nejével együtt Eudokia lakodalmára.

A hadvezér tehát és neje útnak indulnak, roppant kincseket hozva magokkal.

Miután a püspök a szerelmes párt összeadta, három hónapig tartott a lakodalmi ünnepély.

Ennek végeztével szétverte Digenis a környéken garázdálkodó rablókat, úgy hogy minden uralkodó tisztelettel említette nevét.

VI. Könyv. Görögországban bizonyos Abdul nevű török rabló fogságba ejtő Antioch fiát, Eudoxot, s három évig őrizte magánál. Ekkor Abdul leánya, Ajsze, belészeretett Eudoxba, s ez, a törökök parancsára, nőül vette a leányt.

Egy napon rábeszélte nejét, hogy hagyja el titkon szü-leit s kövesse őt Romániába. Ajsze beleegyezett; de útközben Eudox elhagyta a nejét s egyedül indult tovább.

A vadászó Digenis látván, hogy Eudoxot egy török rabló akarja megölni, ezt földreteríti s tovább menvén, ott találta a hegyek között a kesergő Ajszét s megszabadította az üldözésére kiküldött törököktől. Azután magával viszi és Eudox után siet. Midőn utolérte, keményen megdorgálja, hogy nejét hűtlenül elhagyta. Eudox megbánja tettét; Ajsze megkereszteltetik s Digenis újra összeadatja őket a templomban.

VII. *Könyv.* Digenis megöl száz törököt, kik nejét, Eudokiát, akarták elrabolni.

Azután négy kalandor hőst, kik szintén nejét akarták birtokukba venni, egymásután legyőzván, a segélyökre jövő kísérőiket részint megöli, részint megsebesíti és megfutamtítja.

»Elhomályosult az ég és sötétség támadt, mivel sok rabló szállt a pokolba. Zavaros lőn a verőfény, elkomorult a nap s megmérhetetlen por szállt föl a légbe. Az egész föld piroslott a sok vértől s a hullák mezítlenül fekvének elválasztva a lélektől.« (2843—2848. v.)

Ἰμαύριον ὁ οὐρανὸς καὶ γέννηκεν σκοτάδι,
 ἵνα τ' ἀπελάττω περιισοὶ ἐπ' ἡγαν εἰς τὸν Ἄδην.
 Ὡλόωσεν ὁ ἥλιος καὶ σκότισεν ἡ μέρα
 καὶ ἄμετρος κορυφὸς ἐνήβην τ' εἰς τὸν ἄερα.
 Ἢ γῆ ὅλ' ἐκοκκίνησεν ἐκ τοῦ πολὺ τοῦ αἵμα
 καὶ τὰ κορυμὰ ἐκοίτουρον γυνὰ μὲ δίχως πνεῦμα.

E párviadalok leírása sokban összehasonlítható az Iliasban előadott párviadalok rajzával.

A hősök legyőzetése után ezek barátnéja, Maximilla, egy bátor leány, hitta ki Digenist párviadalra. Midőn ezt is legyőzte, így szóla hozzá a lány: »Tudd meg, hogy kivüled még senki sem diadalmaskodott rajtam. S én fogadalmat tettem, hogy annak a férfinak, a ki engem legyőz, áldozom föl szüzességemet. Te legyőztél, ime tiéd vagyok.«

Digenis ezt hallván, a folyóhoz vezeti Maximillát, lemossa róla a vért, látja elragadó szépségét, s elcsábíttatja magát a bűnre. Azután lakába kísérvén a leányt, haza siet nejéhez, Eudokiához. De ez könyezve fogadta, mert már értesülve volt a Maximillával történt dologról. Digenis azonban vigasztalja és csillapítja őt, úgy hogy Eudokia e dolgot többé nem említi.

VIII. *Könyv.* A halál előtt semmit sem ér a vitézség. Így kezdődik ez a könyv.

Digenis fényes palotát építtetett magának Euphrat folyója mellett, gyönyörű kerttel s templommal szent Tódor tiszteletére. Ebben függeszté föl diadalainak összes kincseit.

Alig készült el a palotája, hírül hozzák neki atyjának, az emirnek, halálát. Ő tehát Romániába siet, nagy fénynyel tartatja meg a halotti szertartást; azután magával viszi atyjának holt testét és szent Tódor templomában temetteti el.

Nem sokára meghalt az anyja is.

Digenis ezután még több vitéz tett által tűnt ki; de végre gyógyíthatatlanul megbetegedvén, ágyához hívja Eudokiát s így szól hozzá: »Legédesebb nőm! Az élet föntartotta számomra ezt a keserű poharat is; a halál közelít. Óh kezeim, hol vagytok, hogy álljatok ellen Charonnak, és ti, hatalmas lábaim, hogy őt eltiporjátok? De nem vagytok képesek, mert ő sokkal vitézebb s nagyon vadul támadja meg a vitézeket.« (3027—3032. v.)

Neje nagy gyötrelmében vigasztalanul sir. Digenis pedig imádkozva adta ki lelkét.

Eudokia ráborúl a halottra és — mily nagy csoda — e perczben ő is megszűnt élni.

A költemény szerzője így fejezi be a költeményt: »Dicsőség az atyának, fiúnak és szentléleknek, teremtménnek és alkotónnak, a mindent létesítő Istennek.« (3093—3094. v.)

*Δόξα πατρὶ τε καὶ υἱῷ καὶ πνεύματι ἁγίῳ,
τῷ ποιητῇ καὶ κλάστῃ μου, θεῷ τῷ παντατίῳ.*

A trapezunti codexnek még 9-ik és 10-ik könyve is van. A 8-ik és 9-ik könyv részletesen írja le a palotát, melyet Digenis Euphrat mellett építtetett; azután elbeszéli az ő győzedelmes háborúit a saracénok ellen, valamint atyjának s anyjának a halálát.

Mindezt Petritzis Ignác csak harminczöt versben adja elő a 8-ik könyvben, melynek további része azt tartalmazza, a mi a trapezunti codex 10-ik könyvében foglaltatik, csakhogy ez bevégezetlen; ellenben Petritzis codexében megvan a regény vége is.

III.

Imberius és Margaróna.

A harmadik verses regény czíme: *A csodálatos Imberiosról és Margaróna leányról szóló kitünő, szerelmi és idegen elbeszélés.*¹⁾

Ez már többször jelent meg nyomtatásban. És pedig először Velenczében 1638-ban, hol 1779-ig több kiadást ért. Az 1770-ik évben megjelent velencei kiadás után Meyer Gusztáv újra adta ki, de számos hibát követett el a szövegben.²⁾

Két évvel előbb Wagner Vilmos, a bécsi császári könyvtárban találtató kéziratból adta ki ugyan-e regényt, mely különleg az által különbözik a Meyerétől, hogy rimetlen versekben van írva.³⁾

Mínthogy ennek a szövege is nagyon hibás, Lambros Spyridon egy oxfordi s nápolyi kézirat alapján újra adta ki. Az oxfordi kódex iratott 1516-ban és Zigaites nevű főpapnak tulajdona volt. A nápolyi codex szintén a XVI-ik századból való.

A 862 versből álló regény tartalma ez :

Egy csodálatos, nagy, vitéz királynak Prevezában ropant serege s gazdagsága volt. Sok jótékonyságot gyakorolt s nagy hírben állt. Volt egy angyali szépségű neje is, kivel negyven évig élt, a nélkül, hogy gyermeke született volna ; mi mind a kettőnek nagy bűt és fájdalmat okozott. De negyven év múlva fiút szült a neje, kit Imberiosnak kereszteltek.

A fölserdült Imberius beavattatván a lovaggyakorla-

¹⁾ *Ἀήγιος ἐξαίρετος, ἐρωτικὴ καὶ ξένη τοῦ Ἱμπερίου θαυμαστοῦ καὶ κόρης Μαργαρόνας.*

Megjegyzendő, hogy az új-görögben *μ* után a *π* mint *b* hangzik ; tehát Ἱμπερίος = Imbérios, nem pedig Impérios.

²⁾ Imberios und Margarona, ein mittelgriechisches Gedicht. Prag, 1876.

³⁾ Histoire de Imberios et de Margarona, imitation grecque du roman français Pierre de Provence et la Belle Maguelonne. Paris, 1874.

tokba, elfogadta egy idegen lovag kihívását s legyőzetett. Erre az atyja beleegyezése s tudta nélkül újra vív az idegen lovaggal, a kit le is győz. Atyja ezt hallván, keserű szemrehányásokat tesz neki, melyek annyira megindíták Imberiust, hogy útra kelni készül. Atyja nagy nehezen rááll s így szól hozzá: »Menj el tehát, fiam, tégy akaratod szerint, s imáun veled legyen, hogy téged megőrizzen; legyen előtted és utánad, hogy jól kalauzoljon. Fiam, légy mindenki iránt nagy alázatossággal; tartózkodjál a felfuvalkodástól, legkisebb mértékben se bírd, mivel sokan vesztek el a felfuvalkodás miatt.« (193—199. vers.)

*Αιπὸν, υἱέ μου, ἀπελθι, ποῖσέ τὸ θέλημά σου
Καὶ ἡ εὐχὴ μου μετὰ σέ, νύ σε διαφυλάττῃ,
Νὰ ἔνε ἄμπρός καὶ ὀπίσω σου, νύ σε κατευοδῶν.
Ἦξε ταπεινῶσιν πολλῶν, υἱέ μου, εἰς τοὺς πάντας,
Ἀλαζονείαν ἄπεχε, ποσῶς μὴδὲν τὴν ἔχῃς,
Ὅτι πολλοὶ ἀπώλεστοσαν ἐκ τὴν ἀλαζονείαν.*

Zokogó anyja pedig talizmánt adott neki, hogy minden vést távol tartson tőle. Ezt Imberius örömmel a nyakára fűzte s azután minden kíséret nélkül elindult. Hét évig járt-kelt idegen földön s nagy hírt szerzett magának, mint kitűnő lovag. Végre fölébredt benne a honvágy. Útközben Anapolis királyának várába tért be, kinek csodaszép leánya volt, a ki minden kéréjét kikosarazta. E miatt nagyon elbúsult az atyja s egy napon komolyan tudtára adta, hogy férjhez adja.

A lány meglátván Imberiust, belészeretett s ez viszonozta szerelmét.

Titkosak valának fájdalmaik, titkosak bújaik, titkosak sóhajaik, titkosak könyeik. (285—286. v.)

*Ἦχαν κρυφὰ ποτέμαίτα, εἶχαν κρυφὰ τὰς λύπας,
Ἦχαν κρυφὰ τοὺς στεναγμοὺς, εἶχαν κρυφὰ τὰ δάκρυα.*

Végre Margaróna (így hitták a király lányát) kinyilatkoztatta az atyjának, hogy teljesítendi akaratát, ha rangkülömség nélkül lovagversenyre hivandja össze a síkra szállni kész férfiakat, úgy bel-, mint külföldieket: mert ő akkor a győztest fogja férjül választani.

A király kihirdetése gyorsan elterjedt s tömérdek sok férfiú jelent meg a küzdtéren.

Legelőször nagy vitéltséget fejtett ki egy lovag Alemanniából, annyira, hogy a király és királynő ilyen vót óhajtottak. De Margaróna epedett, mivel Imberius nem szállt szembe a némettel. Fejével int tehát neki. Erre Imberius lóra pattant s megjelent a küzdtéren. Sokáig tartott a viaskodás, miglen végtére legyőzte a németet. Ekkor kijelenté Margaróna az atyjának, hogy ő csak Imberius neje akar lenni. A király tehát menyegzőre hívta a legfényesebb vendégeket.

A lakodalom után azt mondja Imberius a nejének, hogy ő most Prevezába megy királyi szülőihez s kérdezi, akar-e vele menni, de atyja tudta nélkül, a ki bizonyosan el nem ereszténé. Margaróna rááll; s vacsora után útra keltek. Másnap a király, hallván hogy lánya eltűnt, háromezer embert küldött utána; de ezek tíz napig hiába keresték.

Imberius és Margaróna már harmincz napig utazának. Ekkor egy kis sziklás szigetre érkeztek. Itt Imberius az anyjától kapott talizmánt Margarónának adta át, ő maga pedig vadászni ment, hogy foglyot hozzon a nejének. — Margaróna mellére tette a talizmánt és elaludt. De egy lécsapó sas elragadta a talizmánt s egy tengeri sziget sziklájára vitte.

A visszatérő Imberius felkölti Margarónát. S mindketten búsulnak a talizmán eltűnése miatt. A mint keresik, megpillantják a sziklán a talizmánt tartó sast. Imberius tehát csónakra ül s a szikla szigetére evez. De meglepik kalózok, magokkal hurezolják, Kairóba viszik s eladják a fejedelemnek.

A magára hagyatott Margaróna sok ideig ide s tova barangol, miglen végtére egy apácza-zárdához ér. Néhány apácza elkísérte őt Prevezáig, hol a királytól engedélyt kapott egy apáczazárda építésére.

A főlebb említett sas csőréből kisiklott a talizmán és a tengerbe esett, hol egy hal lenyelte. Ezt a halat esetleg bevittek a halászok a többi halakkal együtt Margaróna zárdájába s a mint a halban talált talizmánt Margarónának megmutatták, ez rögtön ráismert s azt következtette, hogy Imberius a tenger martaléka lón s véghetetlen könnyeket hullatott.

Ezalatt Kairo fejedelme nagyon megszerette Imbériust és Saracénia urává nevezte ki, hol hét évig maradt, mindig Margaróna után sovárogya. Ekkor titokban elindult egy hajón, melyen tizenkét nap és éj mulva egy szép szigetre érkezett, hol elaludt. A hajósok nem találván őt, elviszik ruháit s kincseit és tovább hajózáván, megérkeznek a parthoz, hol Margaróna zárdája állt, s ajándokul adják neki Imberius ruháit és kincseit. Margaróna e pénzen száz szobát építtetett betegek és idegenek számára.

Imberius sok napig maradt a szigeten éhen és szomjan, úgy hogy már alig tudott mozdulni. Egyszerre vitorlát pillant meg a tengeren, és integet a hajósoknak. Ezek oda sietnek, hajókra viszik a félholtat s kikötvén Preveza közelében az apáczazárdánál, átadják a százszobájú kórháznak, hol az apáczák nagy gonddal ápolák. Ott viszont látják egymást Imberius és Margaróna. A zárda harangjai megkondulnak s az apáczák háladalt énekelnek a mindenható Istenhez.

Margaróna Prevezára sietett előkészíteni a királyt és királynét amaz örömhír fogadására, hogy fíjok megérkezett. A szülők nagy pompával haza hozzátják Imberius.

»Az atyja és anyja látja őt; szorosán megölelik, édesen megszólítják. Nagyok és kicsinyek örvendenek, fölvidulnak. A templomok harangoznak, a zárda énekelnek, megéneklük és magasztalják a mindenható Istent.« (850—854. v.)

*Βλέπει τον ὁ πατέρας του μετὰ καὶ τῆς μητρὸς του,
Σφιγνὰ περιλαμβάνουν τον, γλυκεῖα καταφιλοῦν τον,
Χαίρουν καὶ εὐφραίνονται μικροὶ τε καὶ μεγάλοι,
Σημαίνουν ἢ ἐκκλησιαίς, ψάλλουν τὰ μοναστήρια,
Ύμνοῦσιν καὶ δοξάζουσιν θεὸν τὸν παντοκράτορα.*

IV.

A szerencse és szerencsétlenség.

A negyedik, 756 versből álló s a XVI-ik századból való regény Lambros Spyridon gyűjteményében ezt a címet viseli: *Végasztaló beszéd a szerencséről és szerencsétlenségről. Λόγος*

παρηγορητικὸς περὶ ἐντυχίας καὶ δυστυχίας. S ez most legelőször adatott ki.

A regény tartalma ez:

Egy szerencsétlen ember elhagyta hazáját s bejárta az egész földet, hogy megtalálja a Szerencsétlenség várát. Hat hónapig barangolt a legjárhatatlanabb utakon. Végre találkozik Chronossal (az Idővel), kit így írt le: Mezitlen karú, fővetetlen férfiú; tóridig erő vörös ruhát viselt, szép arcú, szakáttalan ifjú. Fegyverrel volt övezve s egyik kezében a Sors által írt papíregyzéket tartott a végett, hogy kit tegyen szerencsésé s kit szerencsétlenné. (51—56. v.)

*Ἄνδρα γυμνὸν, ἀσκέπυστον, τὰ χεῖρα γυμνομένον
Τούχον ἑσθόει κόκκινον μέχρη καὶ τῶν ποσάτων,
Καλῆς θωρακῆς, ἀσκέπυστον, ἀγένειον παλληγκάριν.
Ζωομένος ἦτον ἄρματι καὶ εἰς τὸν ἕναρ του χεῖρα
Χαρτὴν εἶχε κατὰ στιχον γράμμενον ἐκ τῆς Τύχης,
Τὸ ποῖον καὶ ποίση τὸ καλὸν, ποῖον καὶ δυστυχίω.*

Az idegen megijedt, de aztán nekibátorodván, megkérdezé, hogy hová való és kicsoda? Az Idő azt válaszolja, hogy a Sors küldöttje s hogy úgy a szerencséseket mint a szerencsétleneket, kiknek nevei a könyvében föl vannak jegyezve, vizsgálja, vajjon érdemesek-e a sorsukra. Ettől hallja az idegen, hogy a szerencsétlenek könyvében áll a neve, mivel mindig szidja a Sorsot. Az Idő megindult az idegen könyörgésére s útmutatást adott neki, miképen juthat el a Szerencsétlenség várához. »A baleset építette azt, a búbajok megszentelték s az emberek fájdalmai alapították tornyait.« (137—138. v.)

*Τὸ ἀνέκτισεν ἢ σφραγίσαι, τὸ ἀγένησεν αἱ λύπαι
Καὶ τὸ πύργου θεμελίωσαν ὀδύνη τῶν ἀνθρώπων.*

E mellett áll a Szerencsének a palotája.

Az Idő azt tanácsolja neki, hogy ne menjen be mindjárt a Szerencsétlenség palotájába, hanem előbb nézze meg körül körül a rajta levő föliratokat s alakokat és csak aztán forduljon a kapusnéhoz. Útközben vágjon le egy nádszálat, készítsen abból fuvolát saját szórakozása végett. De mielőtt a Szerencsétlenségvárához érkeznék, törje össze a nádfuvolát

és ássa el, hogy el ne árulja magát, mert a nádast a Szerencse ültette.

Három hónap mulva találkozik egy rút, vén banyával. Ez kezében kereket tartott, melyen különféle emberi arcok voltak lefestve; másik kezében pedig botot tartott, melyen egy sárkánynak összezúzott feje volt látható.

Ez volt a Szerencsétlenség szolgálója, a ki a könyörgő idegent útba igazítja, hogy merre juthat a Szerencsétlenség várához, s hogy útközben találkozni fog a Szerencse leányával, a kit illedelmesen üdvözljön s pártfogásra szólítson föl.

A távozó idegen csakugyan találkozik a Szerencse leányával, a ki minden jóval biztatja.

Tovább indulván, megérkezik az Idő palotájába; s ettől ajánlólevelet kap a Szerencsétlenséghez.

Az idegen a trónon ülő Szerencsétlenség előtt térdre borúl és könyörög, hogy szűnjék meg valahára az ő balsorsa. Azután átadja neki az Idő levelét. Erre a Szerencsétlenség azt mondja neki, hogy neve kitöröltetik a balsors könyvéből s ajánlólevelet ad neki nővéréhez, a Szerencséhez. Ez kegyesen fogadja az idegent, beírja a szerencsések könyvébe és elbocsátja.

V.

Elbeszélés Achillesről.

1881-ben Bikelas Dömötör, görög tudós, adott ki három kiadatlan görög verses-regényt, melyeket a korán elhunyt Wagner, hamburgi tanár, Olaszország könyvtáraiban fedezett föl.¹⁾

E gyűjtemény első regénye 1820 versben beszéli el Achilles hősi tetteit és szerelmét.²⁾ Kézirata a nápolyi nemzeti (előbb *burboni*) könyvtárban őriztetik. Az oxfordi Bodley-féle könyvtárban is van egy kézirat, mely szintén Achilles hős-

¹⁾ Trois poèmes grecs du moyen-âge inédits, recueillis par feu le professeur W. Wagner. Berlin, Calvary, 1881.

²⁾ *Λήγης τοῦ Ἀχιλλέως.*

tetteiről és szerelméről szól, de csak 761 versből áll. Ezt kiadta Sathas Konstantin az *Annuaire de l'association pour l'encouragement des études grecques en France* 13-ik évfolyamában (Paris, 1879.).

A nápolyi kézirat az első 19 versben, melyek az oxfordi kodexben hiányoznak, leírja a szerelemnek irtózatossághátát; azután így kezd:

A myrmidóni görögök országában uralkodék egy király, kinek nagyon szép neje volt. De gyümölcstelen levén több évig a házasságuk, a király elhatározta, hogy elválék a nejétől s mást vesz el. A nő rokonai halállal fenyegetik a királyt, ha ezt a szégyent hozza fejökre. Ő tehát megtartotta a nejét. Házasságuk tizedik évében pedig neje fiút szült, kit Achillesnek neveztek el.

Négy éves korában a fiú felülmulta szépségben az összes országnagyok lányait, visszasugározta a napot, a csillagokat és a holdat. (80—82. v.)

Τουσοῦτος εὐειδέσσιαιτος ὑπάρχει ὁ Ἀχιλλεύς,
'Υπὲρ τοῖν ὅλων ἄρχοντων ¹⁾ τὰς πάσας θνητάδας·
Τὸν ἥλιον ἀντέλαμπε, τὰ ἄστρα καὶ τὴν σεληνὴν.

Ekkor nyolcz éves koráig az összes görög tudományokban oktatták; azután pedig 14 éves koráig a vitézség dolgaiban. Itt furcsa anachronismust követ el a költő, azt mondván Achillesről, hogy a haja frank módra volt lenyírva. (102. v.)

Ἦσαν καὶ τὰ μαλλίτ' αὐτοῦ τοῦ σφάγματος κομωμένα.

Ez időtájban az atyja lovagversenyt rendezett, melyben Achilles volt a győztes, a ki atyja tudta nélkül álarczosan vett részt a versenyben s csak hangja által árulta el magát. — Szülői és a nézők leirhatatlan örömrivalgással üdvözlötk Achilles.

Midőn Achilles 15 éves volt, hírt hoztak az atyjának, hogy egy idegen király betört az országába. Achilles kérte az atyját, hogy küldje ki őt is a betörők ellen. Szülői nagy nehezen ráálltak. Erre Achilles 12 vitéz társat szemelt ki magá-

¹⁾ ἀρχόντων helyett.

nak, kik között az ő rokona, Patroklos, is volt s elindult a se-
reggel. Két hó mulva megérkezik a határvár alá, melyet az
ellenség ostromolt. Achilles megveri az ellenséget s megöli az
idegen király három fiát. Erre a megrémült ellenség futásnak
ered s várába vonul vissza.

Achilles kémszemlét tart az ellenség vára körül, megpil-
lantja a király lányát s halálosan beléleszeret.

A költő alkalmat vesz itt magának egy kitérésre, mely-
ben a királyleánynak (kinek neve Polyxena) kertjét, ágyát, für-
dőjét, termetét s ruháját írja le. Itt ismét nagyon feltűnő egy
anachronismus. A költő ugyanis azt mondja a 803-ik versben,
hogy Polyxena *frank* ruhát szeretett mindig viselni.

Ἥγάμην δὲ καὶ πάντοτε φρουράκην φορεῖσθαι.

Trójai kor és frank ruha!

Achillesnek megvolt a szerelem sebe s a szeretet utáni
vágya s a leigázatlan azonnal egészen le volt igazva, s a leány
utáni nagy vágya miatt kereste az ő atyjának a szeretetét.
(836—839. v.)

*Καὶ τρωῶν εἶχερ ἐρωτοῦ καὶ πόθορ τῆς Ἀγάμης,
Καὶ εὐθὺς ἀκαταδούλωτοῦ ὄλοῦ ἐκατεδουλώθη,
Καὶ διὰ τὸν πόθορ τὸν πολὺν, ὅπου εἶχερ ἐκ τῆν κόρυρ,
Ἀγάμην ἐπεξήτησεν μετὰ πατρὸς ἐκείνης.*

Szerelmi kinjában levelet ír Polyxenának; de ez gúnyo-
san válaszol neki s visszautasítja szerelmét. A harmadik
sikertelen levél után Achilles a szerelem istenét hívja segítség-
gül, a ki meghallgatván kérelmét, megsebzí Polyxena szívét; s
ez rögtön kedvező választ ír Achillesnek.

A szerelmesek éjjel találkoznak a királylány kertjében,
hol Polyxena így szól Achilleshez:

»Légy erről meggyőződve, hogy éretted meghalok; mos-
tantól fogva te vagy az atyám és anyám; te vagy az én szivecs-
kém, te vagy az én lelkem is.«

*Τοῦτο πληροφορήθησθαι, διὰ ᾧσιν ἂν ἀποθάνω,
ᾧσιν ἔχω ἀπὸ τοῦ τῶν πατέρω καὶ μητέρω.
Ἐδὲ ᾧσιν ἢ καυδίττω μου, ἐσὺ ᾧσιν καὶ ἡ ψυχὴ μου.*

Achilles magával viszi Polyxenát. A fegyverek zajára fölébred a király két fia s üldözi számos katonával Achillest; de ez megöl közülök több százat s az egyik királyfit kidobja a nyeregből. Erre a királyfiúk térdre borulnak előtte s kijelentik, hogy elismerik sógoruknak.

Polyxena atyja, valamint Achilles szülői is, kik ezalatt a táborba érkeztek, örömmel egyeztek bele e házasságba.

A menyekző után lovagversenyt rendeztek, melyben egy frank lovag (ismét anachronismus!) leverte Achilles társait. Erre megharagszik Achilles s neje könnyörgésének dacára, a sorompóba lép s legyőzi a frank lovagot.

A lakodalmi ünnepélyek után Achilles haza viszi Polyxenát s hat évig boldogul éltek.

Ekkor Polyxena halálosan megbetegedvén, így szól Achilleshez:

»Nincs nagy erőd s fölös vitézséged, hogy kardodat ki-
rántsál s ellenségedet lesujtsad, hanem egyáltalán megengeded
neki, hogy lelkemet elragadjon?» (1607—1609. v.)

*Ὀὐκ ἔχεις δύναμιν πολλὴν καὶ περισσὴν ἀνδρείαν,
Νὰ πιάρῃς τὸ σπαθάκι σου καὶ κόψῃς τὸν ἐχθρὸν σου,
Ἀλλ' ἐκ παντὸς ἀφίεις τὸν καὶ πιάρῃ τὴν ψυχὴν μου.*

Achilles sirva azt válaszolja, hogy ha látná, bizonyosan megölné. »De úgy jön, mint a tolvaj, senkisem látja. Kitárom a kezemet s nem találom s nem tudom mit tegyek.« (1615—1616. v.)

*Ἀλλ' ὥσπερ κλέπτεις ἔρχεται, καὶ οὐδὲν τὸν βλέπει,
Ἀπλόρω καὶ οὐχ εὐρίσκω τὸν, τὸ τὲ καὶ ποῖον οὐκ ἔχω.*

A haldokló Polyxena siránkozása után folytatja Achilles: »Átok arra az időre, átok arra az órára, midőn a kertből atyád és anyád, legkedvesebb fivéreid s összes tiéd akarata ellen elraboltalak. Ha tudtam volna, hogy a halál így viend el téged, hogy gyönyörteljes szépségedtől, szerelmes szemeidtől, gyönyörteljes ajkaidtól, fényes s valóban csodálatraméltó ifjúságodtól idő előtt fosztatom meg, egyáltalában nem közeledtem volna hozzád, hogy elvigyelek.« (1667—1675. v.)

Ἀνάθεμα καὶ τὸν καιρὸν, ἀνάθεμα τὴν ὥραν,
 Ὅταν ἐγὼ σὲ ἤρπαξα ἀπὸ τὸ περιβόλιν
 Αἰχρὸς βουλὴν καὶ θάλλημα πατρός σου καὶ μητρός σου.
 Τῶν γλυκυτάτων σου ἀδελφῶν καὶ ὅλων τῶν ἰδικῶν σου.
 Ἦν ἤξευρα ὅτι ὁ Θάνατος οὕτως σὲ θέλει πᾶρειν,
 Νὰ ὑστερηθῇ παρὰ καιρὸν τὰ πάντεσπνά σου κάλλη,
 Τὰ ὁμαμάτιά σου τὰ ἐρωτικά, τὰ πάντεσπνά σου χεῖλη,
 Τὴν ἡλικίαν σου τὴν λαμπρὴν τὴν ὄντως θαυμασίαν,
 Ὅδ' μὴ ἐπλησίαζα εἰς τὸ ἐκ παντός, πόρρ', νὰ σὲ ἐπάρῃ.

Egy évvel Polyxena halála után kitört a trójai háború, melyben Achilles is részt vőn.

Paris, a mint meglátta a nagylelkű, legerősebb s mindenkit legyőző Achillest, nővérét ajánlotta neki feleségül, hogy így vége szakadjon a görögök és trójaiak háborújának.

Achilles híven Paris esküjének, belép Trója templomába, hogy ott Paris nővérrével megesküdjék, de Paris és Deiphobus őt ármányosan megölték.

Erre a görögök nagy elkeseredéssel folytatták a háborút s hat év múlva földulták Trója városát.

Költőnk azt mondja a végén, hogy ő régi költők, bölcsészek, szónokok, de leginkább a nagy Homér, Plato és Aristoteles munkáit olvasván, ezekből szerkesztette az Achillesről szóló költeményét; s inti olvasóit, hogy a szépség, gazdagság, vitézség semmit sem használ, mert a halál végtére mindent legyőz.

Az oxfordi Bodley-féle codex semmit sem szól Achillesnek Trója elleni táborozásáról, hanem Polyxena halálával végződik.

Achilles az összes görög hagyományok szerint a csatában halt meg, csak Diktys költeményében, melyet Nero császár alatt Septimius latinra fordított (*Ephemerides belli Trojani*), olvassuk, hogy Achilles csel által öletett meg Apolló templomában. Ezt a hagyományt követte költeményünk szerzője is.

Láttuk, hogy e költeményben háromszor fordul elő anachronismus. Ilyen anachronismusokat találunk a görög krónikákban s népkölteményekben is. Egy thessaliali népköltemény,

melyet Malalas története nyomán Hermoniakos a XIV-ik században írt, azt mondja, hogy Achilles, midőn Trója ellen indult, bolgárok, magyarok és myrmidónok seregét hozta.

*Φέρει στράτευμα Βουλγάρων,
Ούγγρων τε καὶ Μυρμιδόνων.*

VI.

Nagy Sándor élete.

A második költemény, Wagner-Bikelás gyűjteményében, Nagy Sándor életét adja elő. ¹⁾ Ez azonban nem is költemény, hanem csak versbeszédese az Ál-Kallisthenes munkájának Nagy Sándorról, melyet Müller Károly adott ki. ²⁾ Azonkívül e versek nincsenek népnyelven írva, hanem a régi klasszikusok nyelvét utánazzák, csak hogy nem hangmennységűek, hanem hangsúlyozók.

A codex, mely a 6120 versből álló életrajzot tartalmazza, a velencei Marcianában őriztetik, 1388-ban Kr. u. íratott s Bessarion bibornok tulajdona volt.

Nagy Sándor élete eléggé ismeretes, azért fölösleges volna e codex tartalmával foglalkozni.

VII.

Lybistros és Rhodamne.

A harmadik költemény a Wagner-Bikelas-féle kiadásban szól 3841 versben Lybistros és Rhodamne szerelméről. ³⁾ A szöveg nagyon értelmetlenül lévén írva, Bikelas nem használhatta Wagner szövegét, a ki azt a nápolyi nemzeti könyv-

¹⁾ *Βίο: Ἀλεξάνδρου.*

²⁾ A Didot-féle Arrianus-kiadásban, Paris, 1846.

³⁾ *Τὰ κατὰ Λύβιστρον καὶ Ῥοδάμνην.*

tár codexéből másolta le, s azért Sathas Konstantinhoz, egy görög tudóshoz, folyamodott, a ki már számos középkori görög munkát adott ki.

A szöveg kritikai helyreállításában tehát a legnagyobb érdem Sathas Konstantint illeti.

Ezt a költeményt kiadta volt a párisi nemzeti könyvtár codexéből Mavrophrydis is a következő című munkájában: *Ἐκλογή μνημείων τῆς νεωτέρας ἑλληνικῆς γλώσσης*. (Athén. 1866.) De a párisi codex nagyon tökéletlen, mert az elején hiányzik 26 s a közepén és végén ismét több vers.

A nápolyi codexben is hiányoznak itt-ott versek; de ezeket kiegészítették a kiadók egy leydeni codexből, mely szintén e költeményt tartalmazza.

A költemény tartalma ez:

Klitobos elbeszéli Myrtánénak, egy fölötté szép nőnek, Lybistrosnak, egy csinos, derék fiatal embernek, kalandjait, a kivel ő az úton találkozott és barátságot kötött.

Lybistros az ő hazájában előkelő, gazdag, vitéz ember volt. Gondok sohasem epeszték; mindig csupa örömben élt. A szerelem nem fészkelte be magát az ő szívébe.

Egykor azonban vadászni menvén, megpillant két turbókoló gerliczét s az egyiket agyonnyilazza. Erre a másik gerlicze magasra fölrepül s rögtön leereszkedik megölt társára s megszűnt élni.

Lybistros kérdezi egyik vadásztársát, vajjon mi lehet ennek az oka? S azt kapja válaszul, hogy a szerelem, melynek titkairól kezd neki beszélni.

E percztől kezdve Lybistros elveszté lelki nyugalmát. Ezt fokozta egy álma is. Álmában egy elbájoló réten találkozott, melyen szárnyas emberek vették körül, kiknek egyike azt parancsolja neki, hogy hajtsa nyakát a szerelmi szolgaság igájába. (243. v.)

Τράχηλον κλίρε ἐς τὸν ζυγὸν τῆς ἐρωτοδουλείας.

S azután elvezették a Szerelem palotájába, hol a Szerelem előtt térdre borúl s bocsánatot kér tőle, hogy eddig nem hódolt neki. A Szerelem megbocsát neki s tudtára adja, hogy Rhodamnéba, Chrysos, indiai király lányába fog beleszeretni,

a kit nőül is veend, de egy év múlva egy boszorkány gonoszsága által elvesztend s két évi barangolás után ismét megtaláland s azután vele együtt meghaland.

Erre Lybistros fölébredt s nagyon nyugtalankodék.

Egy második álmában látott egy szenvedő embert, kinek gyötrelmeit az okozta, hogy nem akart a Szerelemnek hódolni. Ekkor megjelent a Vágy (*πόθος*) és a Szeretet (*ἀγάπη*), a Szerelem szolgálai s figyelmeztették Lybistrost, hogy ne ellenkezzék a Szerellemmel, mire Lybistros esküszik, hogy tanácsukat követendi.

A harmadik álmában látta a Szerelmet, a ki egyik kezével Rhodamnét tartotta, Rhodamnét, Lybistros szívének vigaszát, szémeinek fényét. A Szerelem neki adja a lányt. Lybistros megcsókolja örömeiben a Szerelmet, s midőn Rhodamnét is át akarja karolni, — fölébred.

Lybistros elindult most száz kiszemelt társával, hogy fölkeresse Rhodamnét. Két év múlva, sok viszontagság után, megérkeztek az Ezüstvárhoz, melyben Rhodamne lakott.

Itt következik az Ezüstvár hosszú leírása.

Lybistros egy nyilat hajított Rhodamne ablakába, a melyre szerelmi vallomása volt vésve. Ezt többször ismételte s egy bizalmas embere által megnyerte Rhodamne eunuchusát, a ki szintén Lybistros kezére játszott.

Végre hosszadalmas levelezés után, az eunuch közvetítése által, egy réten találkozának.

Ekkor megérkezett Egyiptom királya, kinek Chrysos, az Ezüstvár ura, megígérte volt leánya kezét. De Rhodamne megvallotta atyjának, hogy Lybistrost szereti s azt javasolja, hogy Lybistros és Egyiptom királya vívjanak meg lovagversenyben s hogy a győztes kapja meg Rhodamne kezét.

Atyja beleegyezik. A két versenytárs megvív egymással és Lybistros lön a győztes, kit a néző közönség nagy örömmel valgással üdvözl.

Két évig boldogan éltek Rhodamne és Lybistros.

Ekkor a vadászaton találkozik egy babyloni kereskedővel, kit, tévén ülve, egy vén banya kísért. Ettől a kereskedőtől vásárolt Lybistros egy gyűrűt, de a mint ujjára huzta, rögtön elájult — s leesett a lováról. Kísérői oda futnak, a várba vi-

szik, lehuzzák ujjáról a gyűrűt s ő fölébred. De Rhodamne eltűnt. Lybistros tehát száz embert száz felé küldött, hogy keressék föl Rhodamnét. Maga Lybistros pedig Klitobos barátjával Egyiptom felé tartott, mert azt gyanította, hogy Egyiptom királya raboltatta el Rhodamnét.

Hosszú, fáradságos út közben találkoznak a fönnebb említett vén banyával. Ez megvallja nekik, hogy a babyloni kereskedő Egyiptom királya volt s hogy a bűvész-gyűrűt ő adta neki. De a hálátlan király magával vivén Rhodamnét, nem juttalmazta meg a vén banyát, hanem e borzasztó sziklák között hagyta el, hol Lybistros és Klitobos ráakadtak.

A vén banya utasítása szerint tovább indultak, miglen egy vendéglőhöz értek. Ezt Egyiptom királya, Rhodamne kivánságára építtette, melyben minden idegen szállást kapjon. A vendéglősné pedig maga Rhodamne volt, a ki folyton ellenállt az egyiptomi király vágyainak s meghódolása föltételéül azt kötötte ki, hogy előbb négy évig vendéglősné lehessen. »Ha ezt nem teszed, — így szólt hozzá Rhodamne — zsarnokoskodjál fölöttem, kinozz halálig, ölj meg, vagdalj darabokra, üsd le egyenkint tagjaimat, ezt gyönyörnek fogom tartani, de tudd meg, hogy akaratomat sohasem fogom teljesíteni.« (3021—3024. v.)

Καὶ ἄν δὲ τοῦτο οὐ ποιῆς τὸ σὲ εἶπα, Βεργερίττῃ¹⁾
Τυράννιζε, θανάτονε, σφαῖζε, κατὰκοπτιέ με,
Μέλη καὶ μέλη κόπτε με, χαρά μου τὸ ἡγοῦμαι,
Θέλημα σὸν, ἐγνώριζε, ποτὲ γὰρ μὴ πληρώσω.

A vendéglősné elbeszéli Klitobosnak, a kit Lybistros előre küldött, viszontagságos életét. Klitobos megtudván, hogy a vendéglősné nem más, mint Rhodamne, azzal vigasztalja, hogy Lybistros él s közel van.

Rhodamne ezer kérdéssel árasztja el Klitobost, hogy miért nem jön hát Lybistros, ha él, s hogyan élhet, ha meghalt?

Sok beszéd után Klitobos elhozza Lybistrost s nagy volt a viszontlátási öröm. Lybistros levelet hagyott hátra a vendéglőben, melyben jelenti az egyiptomi királynak, hogy meg-

¹⁾ Ez volt az egyiptomi király neve.

találta tőle elrablott nejét s hazájába viszi. Azután lóra ülnek. Útközben megállnak a vén banya kunyhójánál és Lybistros, Rhodamne kérelmére, levágja a banya fejét.

Végre megérkeznek az Ezüstvárba, hol Lybistros nagy ünnepélyességgel Klitobosnak adja nőül Rhodamne nővérét, Melanthiát. Ennek korai halála után Klitobos visszatér hazájába, Armeniába, s nőül veszi az özvegy Myrtánét, kit már lánykorában szeretett.

Az előadott regények s főleg a Digenisről szóló bizonyítják, hogy a görögök nem voltak oly műveletlenek a középkorban, a mint ezt sokan állítják. Nekik akkor is volt saját polgárisodásuk, saját költészetök, mely a keresztes háborúk korában a nyugoti népekre is befolyással volt. E görög befolyást a francia regényre, kimutatta Paris Gaston.¹⁾ S némely régi francia regényíró őszintén bevallja, hogy regényeit Görögországból hozta. Így Aimé de Varennes azt mondja *Florimont* című regényéről, hogy Görögországban látta és Philippopolisból hozta Chastillonba. E regény egyik kézírata világosan mondja, hogy Aimé azt görögből dolgozta át francziára. A *Trójai* című regény kéziratában pedig azt olvassuk, hogy görögül íratott, s görögből latinra és latinból francziára fordítottatott.²⁾

VIII.

Szótár az idézett versekhez.

(*Rövidítések*: Vör. Sz. M. Ny. 6. = Vörösmarty szózata görögül, Magyar Nyelvészet 6-ik évfolyam. — Sol. D. E. = Solomos Dénes költeményei.)

ἀξόμη vagy *ἀξόμυ* vagy *ἀξόμα* (még) a klasszikus *ἀξμήν*, mely *ἔτι* helyett használtatott. L. *Télfy*: Vör. Sz. M. Ny. 6. *ἀστὶν* (sugarat). A népnyelvben a nevező nem *ἀστὶς*, hanem

¹⁾ Aucassin et Nicolette, chant-fable du XII-e siècle, traduite par A. Bida, révision du text original par Gaston Paris. (Paris, 1878.)

²⁾ Doranze: Catalogue des Mss. de la bibliothèque de Tours.

ἀκτῖνα, azért az accusativusa *ἀκτῖναν*. Már Plato Kratylusában (404, B, 21. fej.) *Δήμητρον* fordul elő, mint a *Δήμητρα* (*Δημήτηρ* helyett) accusativusa. L. Télfy: Sol. D. E. a *νύκτα*-hoz.

ἀμέτροταις (számtalan) = *ἀμέτροται*.

ἀμπέλιν (szőlőkert) *ἀμπέλιον* helyett.

ἀνασαίνω l. *ἀνασσαμός*.

ἀνασσαμός (fölvídulás) a klasszikus kori *ἀνά-* és *σαίνω*-tól. Ez a cselekvőnemben *csónálok*, a középnyelven *fölvíditok*, *fölvídulok*. Következőleg mind *ἀνασαίνω*, mind *ἀνασσαμός* valódi görög szó s mindkettőt bátran lehet a klasszikus görög nyelv szótáraiba fölvenni.

ἀπελάταις = *ἀπελάται* (rablók). A klasszikus nyelvben *ἀπελάτης* *elűzőt*, *elhajtót* jelentett. Minthogy a rablók is elhajtják a hatalmukba kerített állatokat és embereket, e nevet kapták a néptől.

ἀπλόνω (kitárom kezemet valaki vagy valami után) = a klasszikus *ἀπλόω*. L. Télfy: Vör. Sz. M. Ny. 6. *πινυλόω*-hoz.

ἀπωλέσθησαν (elpusztultak) = *ἀπωλέσθησαν*. Az ióni dialektusban is *θ* helyett *τ*-t találunk; péld. *αὐτίς* (ismét) = *αὐτίς*, valamint a régi krétaiban is, péld. *τίριος* (nyár) = *θέρεις*. És Aristophanes Thesmophoriazusaeiben (1001. v.) a szittyia *αἰτορία*-t mond *αἰθορία* helyett.

ἄς (hadd). Megrövidítve *ἄφες*-ből (*ἀφίημι* igétől.) Ebből lett *ἄφες* s innen *ἄς*.

βισκίνα (víztartó) a latin *piscina*.

ῥοιόζεται (találatik) = *ἐροίόζεται*. L. Télfy: Sol. D. E. *βγαλιμένη* alatt.

γένη (váljék), a klasszikus *γείνω*-tól, mely = *γίγνομαι*.

ῥέινηεν (lett) = *ἔγεινηεν* = *ἔγενετο*.

γιατί (mivel, mert) = *διότι*. Már a hajdankorban cseréltettek föl *γ* és *δ*, mint *γνόφος* = *δνόφος* (homály), valamint *α* és *ο* is, péld. attikailag *στρατός* (sereg) dóri, és aeolilag *στροτός*, — attikailag *ἄνω* (fünt, föl) dóri, és aeolilag *ὄνω*.

δέρνεται (kiulódik). *δέρνω* nem fordul elő a klasszikus korban, hanem *δέρω*, *δείρω* l. *ἀπλόνω*.

δραγατεύω (megőrzi). Valószínűleg *δέρομαι*-tól (pillantok, nézek, látok), melynek aoristusa *ἔδρακον*, *ἔδρακην*. Innen lett *δρακατεύω* s ebből *δραγατεύω*, mert *γ* és *κ* már a klasszikus nyelvben is föl cseréltettek némelykor, péld. *γνάπτω* és *κνάπτω* (gyaratok), *Ἀγβάτανα* és *Ἐκβάτανα*, *γλάγος* és *κλάγος* (tej), *γνοφεύς* és *κναφεύς* (kalló).

δραγάτης (őr) l. *δραγατεύω*.

ἐββῆ (menjen be) *ἐμβῆ* helyett, *ἐμβαίνω*-tól. A *μ* már a klasszikus nyelvben sokszor *β*-ra változott; péld. aeolilag *κυμειρήτης*, attikailag *κυβερήτης*, — *μοροτός* és *βοροτός* (halandó), *ἄνυσσος* és *ἄβυσσος* (feneketlen mélység), *βύρμηξ* és *μύρμηξ* (hangya).

ἐγνώριζε (tudd meg) *γνώριζε* helyett. Az előragos *ε*-ről l. *ἐτοῦτο*.

ἰδικῶν σου (sajátjaidtól, tieidtól) a klasszikus *ἰδικῶν σου* helyett. *ε* és *ι* a klasszikus dialektusokban is fölcseréltek, péld. *Σεινῶν* boeotilag, *Σικινῶν* attikailag: Homér Iliasában XIII, 5, és XVI, 248 *ἀγχίμαχος* s ugyanál II, 604 és VIII, 173 *ἀγχιμαχητής* s mindkét szó *közelről harczolót* jelent. Továbbá boeotilag *Θιός* (isten), *χρίος* (kötelesség, adósság), *κλῖος* (dicsőség), *νίος* (ifjú), attikailag pedig *θεός*, *χρέος*, *κλέος*, *νέος*.

εἶνε vagy *εἶναι* (vannak) = *εἰσί*. L. *Τέλφγ*: Vör. Sz. M. Ny. 6.

εἶχαν (birtak, volt nekik) = *εἶχον*. L. *Τέλφγ*: u. o. az *ἔπεσαν*-hoz.

ἐκνεκρῶσαι (föltámasztani.) A klasszikus görög nyelv szótáraiban csak *νεκρῶω* (megölök, elhervasztok, eltompítok) találtatik. Ennek ellenkezője tehát *ἐκνεκρῶω*, melyet bátran lehetne a klasszikus nyelv szótáraiba fölvenni.

ἐκοίτουρτον (fekvének), *κοίτομαι*-tól. Ez nem találtatik ugyan a klasszikus nyelv szótáraiban, de világos, hogy összefügg a régi *κοίτη*, *κοῖτος* (ágy, nyughely), *κοιταῖος* (fekvő, alvó), *κοιτάζω* (lefektetek) szókkal. Méltán sorozható tehát a valódi görög szókincshez.

ἐλέγασιν (mondák) ἔλεγον helyett.

ἐμαυρίσεν (elhomályosult). A klasszikus nyelvben csak μαυρόω, ἀμαυρόω és ἀμαυρίσχω fordul elő. De volt neki ἰζω-
végtű számos igéje is. Tehát μαυρίζω-t is lehet a klasz-
szikus szókinészhez számítani.

ἐμέρωσεν (megszelidítette). A klasszikus ἡμερώσε. Ugyanis ἡμε-
ρόω helyett a népnyelvben μερόω van szokásban s ehhez
járulván az előrag, lesz az aoristusban ἐμέρωσε.

ἔνε (legyen) i. εἶναι, ἦνε.

ἐνῆβην (fölszállt) = ἀνέβη. α helyett már a hajdankori dialek-
tusokban is gyakran ε állt, péld. a boeótiban ζρότος (ha-
talom) = ζράτος, — θέρσος (bátorság) = θάρσος. Az
ióniban βέρεθρον (örvény) = βάρεθρον. Azután ε he-
lyett η-t találunk; például iónilag ἔσσων (kisebb, gyön-
gebb, csekélyebb), attikailag ἥσσων.

ἔνι (legyen) ἦ helyett. Már a klasszikusoknál található ez az
ἔνι, mely ἐνεστι-, és ἐνεισι-ből rövidült meg.

ἐξέύρωις (tudsz, ismeresz). A klasszikus nyelvben ἐξευρόσεις
(kitalálsz, föltaalálsz, kigondolsz). De a ki valamit kita-
lál, föltaalál, kigondol, az tudja, ismeri is azt azután.
Azért a népnyelvben ἐξεύρω vagy ἡξεύρω annyi, mint tu-
dok, ismerek.

ἐπηγαν (mentek) πάγω-tól, mely megvan rövidítve ἐπάγω-tól.

ἐσέναν (téged) σέ helyett. Valamint a dóri dialektusban ἐγώ
és σὺ helyett ἐγώνη, τύνη fordul elő, úgy a görög nép-
nyelv a személyes névmás accusativusában να-t (= νη)
toldott hozzá, tehát ἐμένα = ἐμέ, ἐσένα = σέ. Az
ἐσέναν-ban pedig a vég ν nem egyéb mint ν ἐφελκυστι-
κόν, melyet a nép vagy megtart, vagy elhagy. Így volt
ez a régi dialektusokban is, hol majd ἄμμι (nekünk),
ἡμμι (nektek), majd ἄμμιν, ἡμμιν fordul elő. Végre az
ἐσέναν- (σένα helyett) ban az első ε csak euphonikus,
mint a klasszikus ἐχθές, ἐθέλω, ἐμέ, ἐκείνος, ἐάν, ἐόν
szavakban e helyett χθές, θέλω, μέ, εκείνος, ἄν, ὄν. I.
ἐτοῦτο.

ἐσὺ (te) = σὺ, i. ἐσέναν.

ῥῥι (így). E szót, mely ῥῥαι-nek is íratik, többféleképen magyarázzák. Korais (*Ἀταξια* I, 304) azt gyanítja, hogy ῥῥι-ből (még) lett; de ez nem hangzik össze a jelentésével. Mások a latin *et sic*-ből származtatják. Én azt gondolom, hogy a klasszikus οὔτωσι-ből származik, melyből előbb οὔτσι, azután pedig ῥῥσι lett. Ugyanis a két más-salhangzó közötti önhangzó kiesését látjuk a *νάτση* szó alatt. Továbbá a régi krétai dialektusban *ou* állt *eu* helyett, péld. *ψοῦδια* (hazugságok) = *ψεύδη*. Az ióni dialektusban ez nagyon gyakori volt, péld. *εμεῦ* = *εμοῦ*, *σεῦ* = *σου*. Azt is tudjuk, hogy az aeolok és dórok némelykor az *v*-t kilökték, péld. *ῥπισκεάζω* = *ῥπισκευάζω*, sőt már a hóméri költeményekben is *ἀτάρ* (de) fordul elő *αὔτάρ* helyett. Így tehát *οὔτσι*-ből lett *ῥτσι*. Az is tudva van, hogy a régi dialektusokban *o* és *ε* fölcseréltetett, péld. *ὀδόντες* (fogak) aeolilag *ῥδόντες*, *ἔβδουμήκοντα* a dóroknál *ἔβδεμήκοντα* és *Ἀπόλλων* ugyanazoknál *Ἀπέλλων*. Ebből egyszersmind az is látszik, hogy a kemény hehezetet fölváltotta a lágy. Világos tehát, mikép lett *ῥτσι*-ből *ῥτσι*.

ῥτοῦτο = *τοῦτο*. Az előragos *ε* már Homérnél is elő fordul; péld. *εἰχοσι* = *εἴκοσι* (husz), *ἐλδωρ* = *ἔλδωρ* (óhaj, vágy), *ἐλπεται* = *ἐλπεται* (remél), *κεῖνος* = *κεῖνος* (amaz), l. *ἐσέναν*.

ἐνχή (ima, kívánság, óhaj) = *ἐνχή*. Ismeretes, hogy Herodotnál a hehezetes betűk helyett sokszor hehezetlenek állnak; péld. *δέχομαι* (elfogadok) = *δέχομαι*.

ἐνρέθηκεν (megtaláltatott). A klasszikus nyelvben *ἐνρέθη*.

ἐχόρευον (tánczolóának) = *ἐχόρευον*.

ζευγάριον (igásmarha) = *ζευγάριον*.

ἦ = *αἶ*.

ἦγάπαν (szerete) = *ἦγάπα*, *ἀγαπάω*-tól. A klasszikus görög nyelvben is találunk némelykor az összevont igéknél a félig mult idő egyes száma 3-ik személyének végzésén hozzátoldott *v*-t, péld. *Ἰλιάς* III, 388: *ῥσχειν εἴρια* (gyapjút gyaratolt) e helyett *ῥσχει* = *ῥσκει* (*ἀσκέω*-tól)

ἦνε (leinni) = ἦναι és εἶναι. Ha *θέλει*-vel köttetik össze, jövő időt jelent; péld. *θέλει γὰρ εἶναι*, annyi mint *ἔσεται*. (I. Télfy: Vör. Sz. M. Ny. 6.)

ἡξενυα l. ἐξενύεις.

ἦτον (vala) = ἦν vagy ἦ.

ἦφεν (hozott) = ἔφεν. A klasszikus nyelvben is szótagos előrag helyett időit találunk, péld. *ἐβουλόμην* és *ἠβουλόμην*, *ἐδυνάμην* és *ἠδυνάμην*, *ἔμελλον* és *ἠμελλον*.

θὲ = *θέλω*, *θέλει*. L. ἦνε.

ἰδιζής (saját) = a klasszikus *ἰδίας*.

καλόφωτε (szépfényű). Nincs meg a klasszikus nyelv szótáráiban s mégis oly tűzsgyökeres görög szó, mint *καλόμορος* s a *καλό*-val összetett régi szók.

καυεῖς (senki) = *οὐδεὶς*.

καρδίτσα vagy *καρδίτσα* (szivecske), a *καρδία* kicsinyítője. Ez valószínűleg az olasz *iccio*, *iceia* végű kicsinyítők módjára képeztetett, példáulul *rosso*, *rossa* (vörös), *rossiccio*, *rossiccia* (vöröses).

καταθηλαίνει (szopik). A klasszikus nyelv szótáráiban csak *θηλάζω* fordul elő. De minthogy a klasszikus nyelvben számos *αινω*-végű ige is volt, nincs kétség benne, hogy *καταθηλαίνω* is régi szó.

καταλοῦσι (megrontsák), *καταλύνουσι* helyett. De *καταλύνω* helyett *καταλῶ* és *καταλῶ*-t is használtak a középkori görögök.

καταφιλοῦν (megcsókolják) = *καταφιλοῦσι*. L. *οὐν* és *οὔν* végű igék.

κατενοδόνῃ (jól kalaúzoljon) = *κατενοδόῃ* = *κατενοδοῖ*. L. *ἀπλόνω*.

κατηβάζει (hullat) = *καταιβάζει*, *καταβιβάζει*. A régi iónok is gyakran *αι* helyett *η*-t irtak; mint *πύλαις* helyett *πύλης*.

καίση, *καθίζω*-, (iónilag *κατίζω*-)tól, = leülök, letelepedem, tartózkodom, mulatok. Aorist. coniunct. *καθίσω*, iónilag *κατίσω*, 3-ik személyben *κατίση*. Az *i* kiesése után

záτση. A klasszikus korban is előfordult a két mássalhangzó között álló önhangzó kilökése; például *μεσόδμη* (= *μεσοδόμη*, keresztgerenda), *τίπτε* (= *τίποτε*, miért), *θυγατρός* (= *θυγατέρος*). Az *i* pedig önhangzók előtt is ki esett, mint *πότνα* (= *πότνια*, tiszteletreméltó), *φράτρα* (= *φρατρία*).

κοπιαστής (fáradozó), *κοπιάω*-tól. Helye lehetne tehát a klasszikus nyelv szótáraiban.

κοπίτζιν (fáradtság, munka gyümölcse). A klasszikus nyelvben valószínűleg *κοπίτιον*, mint a *κόπος*-nak kicsinyítője. L. *καρδίτσα*.

κόρφον, nevezőben *κόρφος* (kebel) *κόλπος* helyett. Már a klasszikus nyelvben *λ* és *ρ* váltakoztak; péld. *κλίβανος* és *κρίβανος* (kenyérsütő edény, kemence). A *π* is váltakozott a *φ*-vel; így az aeoloknál és iónoknál volt *ἀμπί* (körül), *πανός* (világosság, fáklya), *πάτνη* (jászol). az attikaiaknál pedig *ἀμφί*, *φανός*, *φάτνη*.

λέει (mondja) = *λέγει*. A klasszikus nyelvben is kiesett némelykor a *γ*, péld. *αἰπόλος* (kecskész) *αἰγπολος* helyett, *γινώσκω* (= *γινώσκω*), *γίνομαι* (= *γίνομαι*). A tarantumi dialektusban *ὀλίος* (kevés) = *ὀλίγος*. Pausaniasnál *Φίαιλος* = *Φίγαλος*.

λιβάδιν (rét, mező) = *λιβάδιον*.

μαλλίτζια (hajak), *μαλλάκιον*-nak kicsinyítője, tehát hajcskák. A klasszikus *μαλλός*-tól, mely nemcsak gyapjuhelyt, hanem emberi hajfodrot is jelent.

μάτια (szemek) = *ὀμμάτια*. A régi dóroknaál is kiesett némelykor az első szótag; péld. *λῶ* = *θέλω*.

μέ (-val, -vel) *μετὰ* helyett. De a közönséges nyelvben az accusativussal kapcsoltatik össze. Az előjárók kurtitása a hajdankori görögben is dívott. Az aeoloknál *ἀνά*-ból lett *άν*, *κατά*-ból *κατ* vagy *καδ* vagy *καγ*. A dóri dialektusban *κατά*-ból csak *κα* maradt meg e szóban *κάπετον* az attikai *κατέπετον* helyett. Nem kell tehát csodálkozni, ha a mai görög népnyelvben *μετὰ*-ból *μέ* lett.

ἡμέραις (napokat) = ἡμέραις, ez pedig = ἡμέρας. A hajdani lesbosi dialektusban is a többes számú accusativus a nőnemben αἰς-re végződött.

μισθαργός (napszámos). A klasszikus nyelvben μισθαργός.

De μισθαργός is tözsgyökeres görög szó, mert össze van téve μισθός- (bér) és ἀργός-ból; ez utóbbi pedig annyi mint ἐργός (munkás).

μύτιν, a nevezőben μύτις (orr). A klasszikusoknál megvolt az ἀπομύττωμαι (kifuvom az orromat). Föltehetjük tehát, hogy μύτις is létezett. Azért joggal vehetnők fel a klasszikus görög nyelv szótárába.

ῥά (hogy) = ἵνα.

νερόν (víz). A klasszikus nyelvben νερόν és νηρόν folyóvizet, minden nedveset és hígat jelent. A Nereidák nevében is rejlik a νερόν.

νύκταν (éjt) = νύκτα, l. ἀκτῖναν.

ᾔξευρε (tudd meg) = ἤξευρε és ἔξευρε, l. βρῖσκειται.

ὀγδῶντα (nyolczvan). Már az Iliasban és Theokritnál ὀγδῶ-
ζοντα fordul elő ὀγδοήζοντα helyett. Ezt még tovább kurtította meg a népnelv.

ὁκάτι (valami, valamiképen, mint, úgy szólva) = ὁ κατὰ τι. Vagy a dóri ὅκα (= ὅτε) és az attikai ἄτε = (ὥς)-ből összevonva. Vagy a κα ugyanaz, a mi az epikai κε = ἔν s ekkor ὁκάτι = ὁ κε τι = ὁ ἔν τι (akármí és akármiképen).

ὁκάτις (valaki, akárki), l. ὁκάτι.

ὀμπρός (előtt) = ἐμπρός, l. ἔτζι.

ὁποῦ (melyet) ὅν vagy τὸν ὁποῖον helyett, l. ποῦ.

οὐν és οὐν-*ra* végződő ige-idők. L. Télfy: Sol. D. k. ἀγα-
ποῦν alatt.

ὅχι (nem) = οὐχι. L. Télfy: u. o. καίτον alatt.

παιδίττιν (fiú, gyermek) παιδίσιον, παιδίον, παιδίσκος helyett.

ᾔπαιρνεi (megkapja, elveszi, fogja, rántja) ἐπαίρνεi helyett; ez pedig = ἐπαίρει. L. ἀπλόνω.

παλληκάρων (ifjú) = παλληκάριον. Kicsinyítő a klasszikus πάλληξ-tól (genit. πάλληκος).

πάρης (hogy fogd) παίρνω-tól. L. ᾔπαιρνεi.

πατέρας (atyá) = πατήρ. L. ἀκτιναν.

περιβόλιν (kert) περιβόλιον helyett. A klasszikus περιβολή és περιβόλος-tól, mely *kerítést* jelent. Mivel pedig a kertek is voltak bekerítve, azért a nép a részt az egész helyett vevén, a kertet περιβόλιον-nak nevezte el.

περπατῆ (körüljár) περιπατῆ helyett. Már az aeoli dialektusban is kiesett a περὶ véghangzója az összetételekben; péld. περάπτων = περιάπτων (rákötők, ráakasztók, fölgujtok), περόδοις = περιόδοις.

πληγωθοῦσιν (sebesíttessenek meg) = πληγωθῶσι. A πληγῆ-ből πληγόνω = πληγώv ígét képezett a görög népnélv.

ποισε (tedd) = ποιήσον. Tehát ποιέω mellett föltételez egy ποίω-féle alakot.

ποιίσω (tenni fogok) = ποιήσω. L. ποῖσε.

πονέματα (fájdalmak, gondok, gyötrelmek) = πονήματα.

ποῦ (hol, a ki, hogy) = ὅπου és ὁποῦ. L. Τέλφγ: Sol. D. k.

πυργοεθεμελίωσαν (toronymak az alapját vetették meg). A klasszikus πύργος-tól (torony) és az ujszövevségi θεμελίω-tól (alapját vetem meg, alapítok). Fölvehető tehát a régi szókincstárba.

ροῦχα, egyes számban ῥοῦχον (ruha). Átváltozott a klasszikus ῥάχος-, ῥάχος-ból (rongy). Az aeoli és dóri dialektusban α helyett sokszor ο fordul elő; az ióniban pedig ο gyakran υ-ra változott. E szerint ῥάχος-ból lett ῥόχος s ebből ῥοῦχος. Nem áll tehát, hogy a középkori görögök a ῥοῦχον-t a német Rock-ból vagy a szláv ruho-, rauchoból képezték.

ς (ban ben, ba be) = εἰς. L. Τέλφγ: Vör. Sz. M. Ny. 6.; és Sol. D. k. Dativus helyett Theophrast is hasznát accusativust εἰς előjáróval, péld. ἄγειν τοὺς παῖδας εἰς τὴν ὑστέραιαν, e helyett τῇ ὑστέραια. (Jellemrajz. 9.)

σαι = εἶσαι (vagy). Az εἰμί helyett ennek középalakja van szokásban, tehát: εἶμαι, εἶσαι, εἶναι. L. εἶνε.

σέν (téged), de μετὰ σέν = veled, μετὰ σοῦ helyett. A régi lesbosi aeolismusban és a homéri dialektusban σέθεν. Ennek maradványa a σέν.

᾿σέναν (téged), l. ἐσέναν.

σκοτάδι (sötétség) = σκοτάδιον = σκότος.

σκοτώση (ölje meg). A klasszikus nyelvben a halál az alvilág sötétségét is (σκότος) jelentette. Azért a byzantinusoknál σκοτώω = megölök.

σπαιθάνει (kard) a klasszikus σπάθη kicsinyítője, = σπαιθάνιον.

στήκεται (áll). στέκει, στέκεται és στήκει ugyanaz. Már az Uj-Szövetségben olvassuk: τῷ ἰδίῳ κυρίῳ στήκει ἢ πίπτει = Saját urának áll vagy esik. (Sz. Pál a rómaiakhoz. XIV, 4.) στήκετε ἐν τῇ πίστει = álljatok a hitben. (Ugyanaz 1-ső levél a korinthis. XIV. 13.)

συγχαρίζειν (üdvözlét) = συγχαρίζιον. A klasszikus nyelvben csak συγχαριτικὸν fordul elő.

τρόχωμαν (kerékmű) = τρόχωμα.

ᾠᾶ (egye meg) ᾠάγη helyett. A végszótag kihagyása már Hómérnél is fordul elő, mint δῶμα helyett δῶ. És a lakónoknál μῶσα helyett μῶ.

φουσσάτον (tábor, sereg). A középkori latin fossatum.

Ebből a szótárból láthatni, hogy a középkori és mai görög népnyelven van néhány törzsgyökeres görög szó, melyekkel a klasszikus görög nyelv szótárait híznást kiegészíthetjük.

Ilyenek a következők:

ἀνασαίνω fölvidítok.

ἀνασασμός fölvidulás.

ἐκνεκρώω föltámasztok.

καλόφωτος szépfényű.

καταθηλαίνω szopom.

κοίτομαι fekszem. L. ἐκοίτοντον.

κοπιαστής fáradozó.

μαυρίζω elhomályosítok. L. ἐμαύρισεν.

μισθαργός napszámos.

μύτις orr.

πυργοθεμελίω torony alapját vetem meg.

Melléklet öt khálmik dana hangjegye. 1874. 32 l. 20 kr. — III. Szám. A classica philológiának és az összehasonlító árja nyelvtudománynak mivelése hazánkban. Székfoglaló Bartal Antal l. tagtól 1874. 182. l. 40 kr. — IV. Szám. A határozott és határozatlan mondatról. Barna Ferdinánd l. tagtól 1874. 31 l. 20 kr. — V. Szám. Jelentés a m. t. Akadémia könyvtára számára keletről hozott könyvekről. tekintettel a nyomdai viszonyokra keleten. Dr. Goldziher Ignácztól. 1874. 42 l. 20 kr. — VI. Szám. Jelentések: I. Az orientalistáknak Londonban 1874-ben tartott nemzetközi gyűléséről. Hunfalvy Pál r. tagtól. — II. A németországi philologok és tanfériak 1874-ben Innsbruckban tartottgyűléséről. Budenz József r. tagtól. 1875. 23 l. 15 kr. — VII. Szám. Az új szókról. Fogarasi János r. tagtól 15 kr. — VIII. Szám. Az új magyar orthologia. Toldy Ferencz r. tagtól. 1875. 28 l. 15 kr. — IX. Szám. Az ik-es igékről. Barna Ferdinánd l. tagtól. 1875. 32 l. 15 kr. — X. Szám. A nyelvújításról. Szarvas Gábor l. tagtól. 1875. 25 lap. 15 kr.

Ötödik kötet. 1875—1876.

I. Szám. Nyelvészkező hajlamok a magyar népnél. Barna Ferdinánd l. tagtól. 1875. 40 l. 25 kr. — II. Szám. A neo- és palaeologia ügyében. Brassai Sámuel r. tagtól. 1875. 48 l. 30 kr. — III. Szám. A hangsúlyról a magyar nyelvben. Barna Ferdinánd lev. tagtól. 1875. 48. l. 30 kr. — IV. Szám. Brassai és a nyelvújítás. Ballagi Mór r. tagtól. 1876. 22 l. 15 kr. — V. Szám. Emlékezésed. Kriza János l. t. felett Szász Károly l. tagtól. 1876. 40 l. 25 kr. — VI. Szám. Művészet és nemzetiség. Bartalus István l. tagtól. 1876. 35 l. 20 kr. — VII. Szám. Aeschylus. Télyf Iván lev. tagtól. 1876. 141 l. 80 kr. — VIII. Szám. A mutató névmás hibás használata. Barna Ferdinánd l. tagtól. 1876. 15 l. 10 kr. — IX. Szám. Nyelvtörténelmi tanulságok a nyelvújításra nézve. Imre Sándor l. tagtól 1876. 97. l. 60 kr. — X. Sz. Bérczy Károly emlékezete. Arany László l. tagtól 10 kr.

Hatodik kötet. 1876.

I. Szám. A lágy aspiraták kiejtéséről a zendben. Mayr Auréltól. 10 kr. — II. Szám. A mandsuk szertartások könyve. Bálint Gábertől 10 kr. — III. Szám. A rómaiak satirájáról és satirairóikról. Dr. Barna Ignácztól 20 kr. — IV. Szám. A spanyolország arabok helye az iszlám fejlődése történetében összehasonlítva a keleti arabokéval. Goldziher Ignácztól. 50 kr. — V. Emlékezésed Jakab István l. t. fölött. Szász Károly r. tagtól 10 kr. — VI. Adalékok a m. t. Akadémia megalapítása történetéhez. I. Szilágyi István l. tagtól. II. Vaszary Kolozstól. III. Révész Imre l. tagtól. 60 kr. — VII. Emlékezésed Mátray Gábor l. t. felett. Bartalus István l. tagtól. 10 kr. — VIII. A mordvaiak történelmi viszonyságai. Barna Ferdinánd l. tagtól. 20 kr. IX. Eranos. Télyf Iván lev. tagtól. 20 kr. — X. Az ik-es igékről. Joannovics György l. tagtól 40 kr.

Hetedik kötet.

I. Egy szavazat a nyelvújítás ügyében. Barna Ferdinánd l. tagtól 50 kr. — II. Podhorszky Lajos, magyar-sínai nyelvhasonlítása. Budenz József r. tagtól 10 kr. III. Lessing (székfoglaló). Zichy Antal lev. tagtól. 20 kr. — IV. Kapcsolata Magyar és szuomi irodalom között Barna Ferdinánd, lev. tagtól. 10 kr. — V. Néhány ősműveltségi tárgy neve a magyarban. Barna Ferdinánd l. tagtól. 30 kr. VI. Rankavis Kleon új-görög drámája. Télyf Iván lev. tagtól. Ára 30 kr. — VII. A nevek uk és ük személynagairól. Imre Sándor l. tagtól. 20 kr. — VIII. Emlékezésed Székács József t. tag fölött. Ballagi Mór r. tagtól. 20 kr. — IX. A töröktatár nép primitív culturájában az égi testek. Vámbéry Ármin r. tagtól. 10 kr. — X. Bátor László és a Jordánszky-codex bibliafordítása. (Székfoglaló.) Volf György l. tagtól. 10 kr.

Nyolczadik kötet.

I. Corvin-codexek. Dr. Ábel Jenőttől. 60 kr. — II. A mordvaiak pogány Istenei s ünnepi szertartásai. Barna Ferdinánd l. tagtól. 50 kr. — III. Orosz-lapp utazásból. Dr. Genetz Arvidtól. 20 kr. — IV. Tanulmány a japáni művészetéről. Grót Zichy Ágosttól. 1 frt. — V. Emlékezésed Pázmándi Horvát Endre 1839-ben elhunyt r. t. fölött. A születése századik évfordulóján, Pázmándon rendezett ünnepélyen, az Akadémia megbízásából tartotta Szász Károly r. t. 10 kr. — VI. Ukkonpohár. A régi magyar jogi szokásnak egyik töredéke. Hunfalvy Pál r. tagtól. 20 kr. — VII. Az úgynevezett lágy aspiraták phoneticus értékéről az ó-indben. Mayer Auréltól. 60 kr. — VIII. Magyarországi humanisták és a dunai tudós társaság. Dr. Ábel Jenőttől. 80 kr. — IX. Ujperza nyelvjárások. Dr. Podzer Károlytól. 50 kr. — X. Beregszászi Nagy Pál élete és munkái. Székfoglaló Imre Sándor r. tagtól. 30 kr.

Kilenczedik kötet.

I. Emlékbeszéd Schiefner Antal k. tag felett. Budentz J. r. tagtól 10 kr. — II. A Boro-Budur Jáva szigetén. Dr. gróf Zichy Ágost l. tagtól. 40 kr. — III. Nyelvünk újabb fejlődése. Ballagi Mór r. tagtól. 20 kr. — IV. A hunnok és avarok nemzetisége. Vámbéri Ármir. tagtól 30 kr. — V. A Kún- vagy Petrarkacodex és a kúnok. Hunfalvy Pál r. tagtól. 30 kr. — VI. Emlékbeszéd Lewes Henrik György külső tag fölött. Szász Károly r. tagtól. 10 kr. — VII. Ős vallásunk főistenei. Barna Ferdinand l. tagtól 40 kr. — VIII. Schopenhauer aesthetikája. Dr. Ruzsicska Kálmántól. 10 kr. — IX. Ős vallásunk kisebb istni lényei és áldozat szertartásai. Barna F. l. tagtól. 30 kr. — X. Lessing mint philológus. Dr. Kont Ignácztól 30 kr. — XI. Magyar egyházi népekek a XVIII. századból. Székfoglaló. Bogisich Mihály l. tagtól 50 kr. — XII. Az analogia hatásáról, főleg a szóképzésben. Simonyi Zsigmond l. tagtól 20 kr.

Tizedik kötet.

I. A jelentéstan alapvonalai. Az alakokban kifejezett jelentések. (Székfoglaló.) Simonyi Zsigmond l. tagtól. 30 kr. — II. Etzelburg és a magyar húnmonda. (Székfoglaló.) Heinrich Gusztáv l. tagtól. 20 kr. — III. A M. T. Akadémia és a szömi irodalmi társaság. Hunfalvy Pál r. tagtól. 20 kr. — IV. Értsük meg egymást. (A neologia és orthologia ügyében.) Joannovics György t. tagtól. 30 kr. — V. Baranyai Decsi János és Kis-Viczay Péter közmondásai. Ballagi Mór r. tagtól. 10 kr. — VI. Euripides tropusai összehasonlítva Aeschylus és Sophocles tropusai. Miveltégtörténeti szempontból. (Adalék a költészet összehasonlító tropikájához.) Dr. Petz Vilmos tanártól. 60 kr. — VII. Id. gróf Teleki László ismeretlen versei. Szász Károly r. tagtól. 10 kr. — VIII. Cationale et Passionale Hungaricum. Bogisich Mihály l. tagtól. 30 kr. — IX. Az erdélyi hirlapirodalom története 1848-ig. Jakab Elek l. tagtól. 50 kr. — X. Emlékbeszéd Klein Lipót Gyula kültag felett. Dr. Heinrich Gusztáv l. tagtól. 40 kr. — XI. Újabb adalékok a magyar zene történelméhez Bartalus István l. tagtól. 40 kr. — XII. A magyar romanticismus. (Székfoglaló.) Bánóczy József l. tagtól. 10 kr. — XIII. Újabb adalék a magyar zene történelméhez. Bartalus István l. tagtól. 40 kr.

Tizenegyedik kötet.

I. Ugor vagy török-tatár eredetű-e a magyar nemzet? Hunfalvy Pál r. tagtól. 20 kr.
II. Ujgörog irodalmi termékek. Dr. Télfy Iván l. tagtól. 40 kr.

A HELYES MAGYARSÁG ELVEI

IRTA

PONORI TEWREWK EMIL.

TARTALMA:

I. A nyelv mivoltáról. II. Nyelvünk viszontagságáról. III. Idegen szavaink. IV. Nyelvérzék és népetymologia. V. Purismus. VI. Neologismus. VII. Mondattan. VIII. A fordításról. IX. A helyes magyarság elvei.

Ára 50 kr.

A magyar nyelvújítás óta divatba jött idegen és hibás szólások birálata,

tekintettel

az ujtás helyes módjára.

Irta

Imre Sándor,

a magy. tud. Akadémia l. tagja.

TARTALOM: Bevezetés. — I. Hangtani ujtások. — II. Szóragozás. — III. Szóképzés. — IV. Szófüzés. — V. Stil.

Ára 1 trt.